

Ungdom, film og kjønn

Håndbok for lærere om likestilling

Forord

Motivasjonen bak denne håndboka er et ønske om å tilby lærere praktisk kunnskap og verktøy om ungdom, kjønn og likestilling. Vi har ønsket å lage engasjerende undervisningsmaterieell som gjør det morsomt å gi undervisningen et kjønnsperspektiv.

Arbeidet med håndboka har involvert mange parter. Læringscenteret har finansiert boka. Likestillingscenterets Vegard Iglebæk har ledet prosjektet.

Filmklippene på DVD-platen som følger med, er sporet opp og klippet av Terje Collbjørnsen og Johanne Severinsen, hovedfagsstudenter i medievitenskap på Universitetet i Oslo. De gjorde en fremragende innsats ved å finne gode filmsekvenser som gir mening også når de er klippet ut av sin sammenheng. Lærerne Theresa Hansen og Liv-Ulla Walstrøm fra Myra skole i Arendal og Cato Høve og Christian Bøhn fra Dalgård skole i Trondheim har vært konstruktive samarbeidspartnere i prosjektets tidlige fase. En rekke fagpersoner har dessuten deltatt i workshops for å løfte fram motsetningsfylte spørsmål knyttet til seksualitet, etnisitet og vold, og gitt verdifull faglig innsikt om likestilling, unge og undervisning.

Elever ved Ruseløkka skole og Persbråten videregående skole i Oslo har bidratt med å sette problemstillingene inn i elevenes hverdag. Åtte skoler testet en tidlig versjon av materiellet i enkelte klasser og gav oss anledning til å justere materiellets form og innhold. Takk til Stinta ungdomsskole, Helland skule, Evje ungdomsskule, Vik skole, Hvasser skole, Måndalen skule, Tvedestrand skole og Byremo videregående skole.

En takk går også til KILDEN informasjons- og dokumentasjonssenter for kvinne- og kjønnsforskning.

Mange takk til rause rettighetshavere og filmskapere som har samtykket til gjengivelse av sekvenser fra filmene deres.

Long Litt Woon
direktør
Likestillingscenteret

Oslo, 15. mars 2004

ISBN 82-7937-033-1

Utgitt av Læringscenteret og Likestillingscenteret 2004.

Håndboken kan lastes ned fra www.likestilling.no og <http://skolenettet.ls.no>

Innhold

1 Hvorfor undervisnings med kjønnsperspektiv?	6
Læreplanverket og opplæringslova om likestilling i skolen	7
Hvordan bruker jeg materialet i klassen min?.....	8
2 Kjønsroller – utdannings- og yrkesvalg (mellomtrinnet og ungdomstrinnet).....	10
Spørsmål til elevene	12
Filmklipp.....	14
Elevoppgaver og aktiviteter	16
3 Vennskap (mellomtrinnet)	24
Filmklipp.....	26
Spørsmål til elevene	27
Elevoppgaver og aktiviteter	28
4 Kropp (ungdomstrinnet og videregående opplæring).....	32
Spørsmål til elevene	34
Filmklipp.....	36
Fakta.....	38
- Kroppsbilder og spiseforstyrrelser	38
- Kroppen – både biologi og kultur	39
Elevoppgaver og aktiviteter	40
5 Seksualitet (ungdomstrinnet og videregående opplæring)	42
Spørsmål til elevene	44
Filmklipp.....	46
Elevoppgaver og aktiviteter	48
6 Makt, vold og trakassering (ungdomstrinnet og videregående opplæring).....	54
Spørsmål til elevene	56
Filmklipp.....	57
Fakta.....	59
- Seksuell trakassering.....	59
Elevoppgaver og aktiviteter	60
7 Filmbeskrivelser	68
Kort introduksjon av filmene som DVD-plate og håndbok har sekvenser fra	68
Litteratur	72

1

Hvorfor under- visning med kjønnsperspektiv?

Kjønn avspeiles i alt vi foretar oss. Omgivelsene ser oss først som mann eller kvinne, uansett hvor mye vi skulle ønske det ikke var tilfellet. Mennesker vi møter, sorterer oss inn i allerede eksisterende kategorier. Først etter en stund blir vi betraktet som noe mer enn førsteinntrykket, noe utover mannen eller kvinnen vi framstår som. Vi tildeles egenskaper eller merkelapper som hyggelig, sympatisk, intelligent, lat eller arrogant. Kjønn er så selvsagt at vi ofte glemmer hvor stor rolle det faktisk spiller i møtet med andre.

Kjønn er biologi. Men det er også sosialt konstruert. Vi iscenesetter kjønn og forvalter kjønn avhengig av situasjonen vi befinner oss i. Like ens er alder, hudfarge, etnisk opprinnelse, bosted og klasse viktige markører som andre plasserer oss i forhold til.

Som du sikkert har erfart, gjelder mye av det samme for elevene dine. Kjønn fungerer enda sterkere som sosialt organiserende prinsipp i oppveksten enn i voksen alder for hvilke venner en har, utdanning en velger, interesser og oppførsel. Måten elevene dine håndterer andres krav til en som gutt eller jente på, spiller en avgjørende rolle for hvordan de har det med seg selv, og hvordan de former sin egen identitet.

Undervisning med kjønnsperspektiv dreier seg kort sagt om å se barn og unge som det de er, uavhengig av hvilket kjønn de har. Uansett hvor mye vi innbiller oss at vi behandler hverandre likt, er det åpenbart at vi generaliserer andre med utgangspunkt i kjønn. Et enkelt kontrollspørsmål som vi kan stille oss selv når vi henvender oss til andre, er: "Ville jeg gjort det samme overfor en person av motsatt kjønn?" Slår du som lærer like raskt ned på surring og småsnakk blant jentene som på støy blant guttene? Hvorfor opptrer du i tilfelle ulikt?

Likestillingskampen i Norge har lenge vært en kamp for kvinners rettigheter fordi diskriminering og forskjellsbehandling på grunn av kjønn i større grad har rammet kvinner enn menn. De siste par tiårene har likevel menns rettigheter i økende grad blitt et sentralt element i likestillingsarbeidet. Det kommer til uttrykk blant annet gjennom debatten om mansrollen og menns posisjon i hjemmet. Debatten om mannlige lærere i skolen viser også at diskusjonen om kjønn i skolen har tatt en ny vending.¹ Like ens har den norske likestillingsdebatten sakte, men sikkert fått øynene opp for etnisitet og kulturelt mangfold.

Læreplanverket og opplæringslova om likestilling i skolen

Opplæringslova §§ 1-2 understreker dette: "Opplæringa i grunnskolen og den vidaregåande opplæringa skal fremje menneskeleg likeverd og likestilling, åndsfridom og toleranse (...)"

Læreplanverket vektlegger at undervisningen skal sette søkelyset på likestilling og begge kjønns reelle muligheter til å ta i bruk hele seg selv. Det sier blant annet:

"Oppfostringen skal fremme likestilling mellom kjønn og solidaritet på tvers av grupper og grenser. Den skal vise kunnskap som en skapende og omformende kraft, både til personlig utvikling og humane samkvemsformer."²

I "Prinsipp og retningslinjer for opplæringa i grunnskolen" slås det dessuten fast:

"I opplæringa skal ein ta omsyn til at røynslele hos jenter og gutar ofte er ulike. Grunnskulen skal medverke til at begge kjønna får dei same rettane, pliktene og vilkåra i familieliv, vidare utdanning, arbeidsliv og i anna samfunnsliv. Både innhald og organisering, læremiddel og arbeidsmåtar skal sikre læringa til jenter og gutar like godt, slik at dei får den same merksemda, dei same oppgåvene og dei same utfordringane. Opplæringa skal oppmuntre begge kjønna til å ta ansvar i arbeid og samfunnsvirke, og til å førebu seg for utdanning og yrkesval i tråd med evner og interesser, uavhengig av tradisjonelle kjønnsrolleforventningar. Opplæringa må stimulere og førebu jenter og gutar til å velje vidare opplæring som gir grunnlag for likestilling i yrkesval."

¹ Se Bredesen (2002) for diskusjonen om menn i skolen.

² Læreplanens generelle del for grunnskolen og vidaregåande opplæring.

Hvordan bruker jeg materiellet i klassen min?

Kapitlene i håndboka tar utgangspunkt i følgende tema:

- kjønnsroller – utdannings- og yrkesvalg (kapittel 2)
- vennskap (kapittel 3)
- kropp (kapittel 4)
- seksualitet (kapittel 5)
- makt, vold og trakassering (kapittel 6)

Temaene er valgt fordi de er relevante for barn og ungdom i deres hverdags-situasjoner. Til enhver tid eksisterer det motstridende verdier blant unge om hva som er “riktig” eller “feil” atferd, og preferanser knyttet til den enkeltes kjønn. Håndboka forsøker å synliggjøre hvordan kjønn ofte fungerer som organiserende prinsipp i tilværelsen deres, og hvordan de kan motvirke det i ulike situasjoner.

Undervisningsmateriellet er beregnet på både mellomtrinnet og ungdomstrinnet i grunnskolen og på videregående opplæring. Målgruppe er angitt for hvert kapittel. Aldersinndelingen er foretatt for å tilpasse noen tema bedre til elevenes alder og læreplanens krav til klassesnivåene. Det er likevel ingenting i veien for å tilpasse materiellet og bruke det for andre aldersgrupper, i undervisning på folkehøgskoler eller i voksenopplæring.

Alle kapitlene er delt inn i fire hoveddeler:

- introduksjon med fakta om temaet
- spørsmål til elevene
- arbeid med filmklipp
- aktiviteter og elevoppgaver

På innsiden av omslaget finner du en DVD-plate i en lomme. Den inneholder filmklipp fra et utvalg skandinaviske filmer for barn og unge. Filmklippene er sortert i forhold til kapitlene i håndboka. Bak i boka finner du beskrivelser av filmene som sekvensene er saket fra. Det er opp til deg hvordan du velger å bruke klippene. Før du viser et klipp, bør du si noe om sammenhengen det er hentet fra, og så la elevene komme med sine tanker om det de ser. Hvem er hovedpersoner? Hvilke situasjoner havner personene i, og hva slags valg står de overfor? Vis gjerne klippene et par ganger og be om reaksjoner. Hva handler dette klippet om? Hva skjer her? Hvordan har person A det? Det er viktig at du gir elevene åpne spørsmål. Dersom de merker at du er på utkikk etter “riktige” svar, får du mindre respons. Barn og unge er i en annen livssituasjon enn voksne og ser derfor ofte på verden med et annet blikk. Det gjelder ikke minst film.

Når du har fått elevenes førsteinntrykk, kan du eventuelt bruke "Spørsmål til elevene om filmklippene" for å synliggjøre de motsetningsfylte betydningene som klippene ofte har.

Du kan også velge en mer generell innfallsvinkel til temaet ved å begynne med noen spørsmål av mer generell karakter. Slike spørsmål finner du i avsnittet "Spørsmål til elevene" i begynnelsen av hvert kapittel.

Foruten filmklipp og spørsmål til elevene foreslår hvert kapittel en håndfull aktiviserende arbeidsmåter under overskriften "Elevoppgaver og aktiviteter". En slik arbeidsform kan være både morsom og utfordrende. Formålet er at elevene skal gi uttrykk for kunnskap, holdninger og atferd. Enkelte av aktivitetene åpner for at elevene selv opplever diskriminering eller fordommer på kroppen. Følelser har ofte et kraftigere språk enn ord. Hensikten er å skape engasjement (og andre ganger frustrasjon) for å stimulere barn og unge til selv å søke løsninger på utfordringer de støter på. Det gir elevene en mye sterkere følelse av eierskap til det du setter dem til å gjøre, og setter dem i stand til aktivt å revurdere egne handlinger og holdninger. Kanskje de til og med endrer dem.³

Håndboka passer godt i fagene samfunnslære, natur- og miljøfag, norsk og kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering. I de nasjonale valgfagene samliv og seksualitet og konflikthåndtering og kommunikasjon i videregående opplæring kan henholdsvis kapitlene 5 og 6 være spesielt nyttige. Foran i hvert kapittel finner du henvisning til læreplanverket.

Ønsker du å fokusere på etikk og verdier? Da passer kanskje materialet i faget kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering. Ønsker du å se nærmere på samfunnsmessige konsekvenser av kjønnsdelte yrkes- og utdanningsvalg? Skal elevene dine velge videregående utdanning snart? Kapittel 2 om kjønnsroller – utdannings- og yrkesvalg passer bra til det. Skal du undervise i samliv og seksualitet? I så fall gir kapittel 5 om seksualitet noen ideer til arbeidsmåter. Bla i boka og finn ut hva du synes virker interessant, relevant og nyttig. Aktivitetene har tidsangivelser for at du skal få et inntrykk av hvor lang tid du bør beregne.

På Likestillingssenterets nettsider finner du en oversikt over skjønnlitteratur for barn og unge, samt faglitteratur, som omhandler temaene denne håndboka berører. Dersom du ønsker å fordype deg videre i tematikken, finner du mange tips der. Se www.likestilling.no

Lykke til!

³ Du finner en kort innføring i flere former for aktiviserende undervisningsmetodikk i Lærings-senterets ressursbok *Samliv og seksualitet: Ressursbok for lærere* (2001), sidene 53–61. Kajsa Svaleryd (2003) og Europarådets publikasjon *COMPASS: A Manual on Human Rights Education with Young People* (2002) anbefales også som tekster til inspirasjon.

Læreplanen, generell del (L97)	<p>“Å gi rom for barns kultur og unges stil – og ruste dem til å gå inn og ta ansvar i de voksnes verden” (s. 50)</p> <p>“Opplæringen omfatter trening i tenking – i å gjøre seg forestillinger, undersøke dem begrepsmessig, trekke slutninger og avgjøre ved resonnement, observasjoner og eksperimenter. Dette går sammen med øvelse i å uttrykke seg klart – i argumentasjon, drøfting og bevisføring.” (s. 23)</p>
Kristendoms-kunnskap med religions- og livssynsorientering, hovedmomenter for 5.-7. klasse	I opplæringen skal elevene utvikle moralske holdninger og etisk innsikt ved å arbeide med emner som endringer i familien og skilsmisse. Elevene skal dessuten øve seg i å føre samtale om etiske problemstillinger som spesielt opptar dem, i og utenfor skolehverdagen.
Norsk, 9. klasse	“Vurdere etiske og estetiske sider ved utval og fokus i musikkvideoar og ungdomsprogram på fjernsyn”
Norsk, 10. klasse	“Sjå film og diskutere innhald og filmatiske verkemiddel”
Samfunnslære, videregående kurs I	<p>“Ha kunnskap om sosialisering og kunne utvikle en ansvarlig holdning i samhandling med andre”</p> <p>“Ha kunnskap om kjønnsroller og normer for samliv”</p> <p>“Ha innsikt i nasjonale og lokale kulturtradisjoner, samt kulturelle særdrag og variasjoner i dagens norske samfunn, og bli bevisst egne kulturelle og religiøse røtter”</p>
“Prinsipp og retningslinjer for opplæringa i grunnskulen”, mellomtrinnet	“Det må leggjast til rettes slik at elevane får utvikle fantasi, evne til kritisk tenking og røynsle med problemløysing på ulike område. Dei må òg få bruke dugleiken sin – praktisk og teoretisk – i alle fag. Det skal nyttast eit vidt spekter av arbeidsmåtar som gir elevlar med ulike føresetnader og behov høve til å lære og forstå oppgåvene dei møter i opplæringa.”
“Prinsipp og retningslinjer for opplæringa i grunnskulen”, ungdomstrinnet	“Oppgåver skal knyttast til interesser, utfordringar og det som er aktuelt for elevlar på dette alderssteget. Det skal vere eit stort innslag av praktiske aktivitetar i opplæringa.”

2

Kjønnsroller – utdannings- og yrkesvalg

Akkurat som teaterstykker og film har et manuskript som bestemmer hvilke karakterer som inngår i stykket, finnes det en rekke mer eller mindre synlige roller som vi blir tillagt, avhengig av om vi er gutt eller jente, svart eller hvit, ung eller gammel. Valg, begrensninger og muligheter som den enkelte gis, må ses i sammenheng med kjønn – og dermed også likestilling. Det innebærer at måten vi tenker om kjønn på, i neste omgang påvirker hvordan vi forstår oss selv og andre.

Ofta opplever vi at kjønn ikke spiller noen rolle. Omgivelsene ser oss som personer som bidrar med noe uavhengig av kjønn. Andre ganger tolker vi andre sterkt i lys av variabelen kjønn. Derfor er det gledelig at forståelsen av kjønn stadig er i endring. Likevel er mye av den kjønnsspesi-

fikke kunnskapen om gutter og jenter knyttet til stereotyper. Det er ofte med på å begrense gutters og jenters handlingsrom, i stedet for å gi dem fritt spillerom til selvutvikling.

I den danske boka *Pi'r* (jenter), *Pink og Power – om aktuell pigekultur* (2002) hevder redaktør og sosiolog Anne Scott Sørensen at gutter og jenter inngår i svært heterogene gutte- og jentekulturer. I det legger hun for eksempel at i en jentegruppe er det en rekke strategier og praksiser for håndtering av kjønn og feminitet. Hun synes det er svært problematisk å omtale “gutter” og “jenter” som helhetlige og gjensidig utelukkende kategorier. Forfatterne av *Challenging Macho Values: Practical ways of working with adolescent boys* hevder noe liknende: “Instead of considering ‘all males’ as an undifferentiated mass, it would be helpful if one specific version (hierarchical, heterosexual masculinity) was analysed, in order to understand more clearly how it gained and maintains such a dominant position. And also how this hold can be weakened and finally broken” (Salisbury og Jackson 1996:92).

Fatima fra Drammen, Tore fra Snåsa og Frank fra Ålesund har trolig ulike oppfatninger av kjønn. Både alder, bosted, oppvekst, språk, individ og etnisk opprinnelse virker inn på hvordan kjønn forstås. Slik blir kjønnsidentiteten mye mer kompleks enn den tradisjonelle forståelsen av at kjønn kan deles i to grupper: gutter og jenter. Etnisitet og kulturell tilhørighet angår de fleste av oss. Matrinen av kultur, kjønn, tradisjon, identitet, geografi, språk og personlighet gjør det utfordrende å skulle forstå seg selv og andre. Det forsterker også Sørensens argument om å ta mangfoldet på alvor og unngå forenkling. Med andre ord kan det være nyttig å forsøke å “glemme” andres kjønn når en henvender seg til dem. I møtet med elevene kan det være nyttig å utfordre seg selv på om en ville opptrådt like ens overfor en elev av motsatt kjønn i en tilsvarende situasjon.⁴

Norges utdannings- og arbeidsmarked er svært kjønnsdelt. Valg av utdanning er viktig for unges framtidige muligheter i arbeidsmarkedet. Ved å foreta tradisjonelle utdanningsvalg vil jenter sannsynligvis fortsatt i stor grad havne i dårligere betalte jobber enn det gutter gjør. Det faktum at flest kvinner arbeider deltid og flest menn overtid medfører dramatiske, kjønnsbaserte inntektsforskjeller. Det er viktig å bevisstgjøre unge om dette når de planlegger utdannings- og yrkesvalg.

Hensikten med undervisningsopplegget

- Vise at kjønnsrollene er sosialt konstruert, at utformingen og hvordan vi forstår dem, avhenger av samfunnet og kulturen vi er en del av
- Diskutere hva det innebærer å være gutt og jente, hvilke forventninger og begrensninger det knyttes til å være gutt eller jente
- Sette fokus på gutter og menn som omsorgspersoner
- Diskutere lik lønn for arbeid av lik verdi
- Sette utdannings- og yrkesvalg i et kjønnsperspektiv

⁴ Den svenske pedagogen Kajsa Svaleryd diskuterer blant annet dette i boka *Genuspedagogik: en tanke- och handlingsbok för arbete med barn och unga*. (Svaleryd 2003)

Visste du at ...

... selv om like mange gutter og jenter går på videregående skole, fordeler ungdommene seg svært ulikt på fagene? Av seksten studieretninger har åtte en overvekt av gutter eller jenter på mer enn 80 prosent. Får du en snekker, mekaniker eller elektriker på døra, er det 95 prosent sjanse for at det er en mann. (Kilde: Statistisk sentralbyrå)

... gjennomsnittlig alder for førstegangsfødende mor er 29,9 år? Blant menn som blir fedre for første gang er gjennomsnittet 32,8 år. (Kilde: Statistisk sentralbyrå)

... Rwandas parlament har verdens beste kjønnsfordeling blant sine parlamentarikere? I Rwanda har parlamentet 49 prosent kvinner og 51 prosent menn. Stortinget i Norge har til sammenlikning 36,4 prosent kvinnelige representanter og er dårligst i Norden. Naboene våre har mellom 36,5 og 42,7 prosent kvinnelige parlamentarikere. (Kilde: www.idea.int, International Institute for Democracy and Electoral Assistance)

Spørsmål til elevene om kjønnsroller – utdannings- og yrkesvalg

Hva ville du gjort om du kunne skifte kjønn for en dag?

Hvor stor betydning har religion og kultur for hva gutter og jenter kan gjøre? Hva har religion å si for menns og kvinners rolle i familien?

Hvordan tror dere en vanlig dag i en indisk, afrikansk eller spansk familie ser ut?

I dagens Norge har vi svært mange familieformer som varierer fra sted til sted i landet og i forhold til den kulturelle bakgrunnen. Hva slags familieformer kommer dere på? (Unngå å kalle familieformene “gode” og “dårlige”.)

En definisjon på en kjønnsrolle er at den er summen av de forventningene som knytter seg til det å være jente og gutt. Hva betyr det? Hva betyr det at vi spiller roller som jente eller gutt? Hva kan en gutt gjøre som ei jente ikke kan gjøre, og omvendt? Hvorfor er det sånn? Har det alltid vært sånn? Hvordan tror dere en gjennomsnittsfamilie ser ut i år 2040?

Hva er et “arrangert ekteskap”? Hvem praktiserer denne formen for samliv i Norge i dag? Kan flørting og sjecking via Internett forstås som en form for “arrangert flørt”? Hva med realityprogram som “Ungkaren”? Står denne måten å organisere kjærligheten på i kontrast til det å fritt velge hvem en vil? Er det et fritt valg når en velger hvem en vil, eller er sosial klasse, utdanning og interesser med og styrer forelskelser?

Store deler av den kommersielle ungdomskulturen (MTV, tv-serier, reklame, amerikanske ungdomsfilmer, osv.) spiller på forestillinger om at gutter og jenter foretrekker bestemte roller. Tror dere det bidrar til å opprettholde tradisjonelle utdannings- og yrkesvalg? Hvor fritt velger vi utdanning og yrke?

Hva innebærer likestilling? Innebærer det at kvinner skal ha rett til å delta i arbeidslivet på lik linje med menn? Eller innebærer det at både kvinner og menn skal ha lik rett til å avgjøre hvordan de vil innrette seg i forhold til arbeid og familieliv?

Finnes det "gutteyrker" og "jenteyrker"? Folderen "Minifakta om likestilling" på www.likestilling.no viser kjønnsfordelingen innen videregående utdanning og en rekke studieretninger på høyskoler i Norge.

Flere kvinner enn menn har jobber som innebærer omsorg og pleie. Eksempler på det er sykepleiere, førskolelærere, hjemmehjelper og helsesøstre. Hva tror dere grunnen til dette kan være? Tror dere kvinner er flinkere enn menn til omsorg og pleie?

Yrker der kvinner er i flertall, er i mange tilfeller lavtlønnsyrker, det vil si at arbeidstakerne får dårlig lønn. Hva tror dere er grunnene til at yrker der en tar vare på andre, ofte er dårlig betalt?

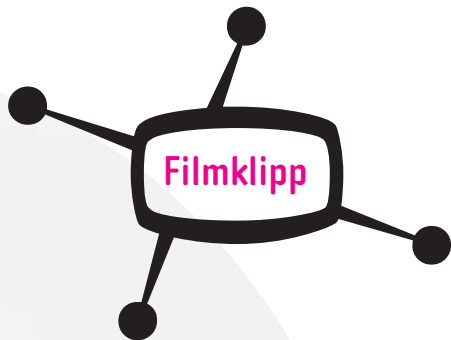
I dag er færre kvinner hjemme og passer barn. Det var vanlig fram til 1960–1970-tallet. Er det bare kvinners roller som har endret seg, eller har menns kjønnsroller også endret seg? Hva tror dere årsakene til det kan være?

Hva forteller endringene oss om betydningen av kvinners og menns posisjoner i samfunnet? Hvilke muligheter har kvinner til å delta i arbeidslivet på lik linje med menn? Innebærer samfunnsendringene at kvinner og menn skal ha lik rett til å avgjøre hvordan de vil innrette seg i forhold til arbeid og familieliv?

Hvilken betydning tror dere at endringer i mannsrollen har hatt for at kvinner i dag i større grad velger å kombinere familieliv og jobb? En vanlig rollefordeling i mange filmer er at mennene er de som handler (aktører), mens kvinnene er støttespillere eller "til pynt". Hvordan kommer det til uttrykk i filmene dere ser? Hva slags filmer har du sett i det siste? Hvem er hovedpersonene? Hva gjør de? Er de menn eller kvinner? Hva sier det om maktfordelingen i filmene og samfunnet generelt?

Visste du at ...

... det er stor kjønnsforskjell også blant de yngste og deres bidrag til husarbeid? Mens 18 prosent av guttene i alderen 9-15 år tar del i arbeidet med matlagingen per dag, er andelen 33 prosent blant jentene. (Kilde: Statistisk sentralbyrås tidsbrukundersøkelse 2000. "Husarbeid" forstås som ærend, omsorgsarbeid, vedlikeholdsarbeid, m.m.)

Filmklipp om kjønnsroller – utdannings- og yrkesvalg

Fucking Åmål – passe på ryktet sitt (3.54)

Elin og storesøsteren Jessica snakker om gutter og forelskelse. Jessica mener at Elin har kysset for mange gutter, og at hun må begynne å tenke på ryktet sitt. Etter hvert begynner de å krangle om hvem som har vært sammen med flest gutter, og hvem som har ligget med flest.

Markus og Diana – far og sønn (0.52)

Det er en fordel å vise klippene “Fjelltur” eller “Kompis” fra kapittel 3 før dette klippet, for å gi elevene et bedre inntrykk av vennskapet mellom Markus og Sigurd.

Markus sitter hjemme i stua sammen med faren sin. Faren er opptatt av å snakke om overnattingsturen på fjellet som Markus skal på sammen med klassen sin dagen etter. Markus gruer seg til turen. Det forstår faren. Likevel prøver han å oppmuntre sønnen, men får det ikke helt til. De snakker om hvor høyt fjellet er, og at det ikke er morsomt å gå der hvis en har høydeskrekk.

Fucking Åmål – utdanning (1.40)

Elin, Jessica, Johan og Marcus sitter og prater på en benk utenfor huset til søstrene Elin og Jessica. Elin og Johan har nettopp blitt kjærester. De snakker om hva de skal utdanne seg til. Marcus, kjæresten til Jessica, synes jenter passer best til å være frisører eller liknende. Elin synes det er et idiotisk utsagn. Dessuten er hun frustrert over at Johan ikke har egne meninger.

Fucking Åmål – mobiltelefoner (2.49)

Marcus, Johan og Jessica sitter hjemme i stua til søstrene Elin og Jessica. Elin kommer inn i rommet. Marcus påstår at jenter ikke forstår seg på mobiltelefoner og teknikk. Elin blir irritert på ham og spør hva han mener jenter forstår seg på. Marcus' svar er at de forstår seg på klær og sminke. Da blir Elin sint på Johan, kjæresten sin. Johan lytter til diskusjonen uten å ta standpunkt. Hun går inn i et annet rom, ringer til Marcus' mobiltelefon og gjør det slutt med Johan per telefon.

Besøktid – kamerater (8.09)

Hovedpersonen, en ung mann, er innlagt på sykehuset og gjennomgår en cellekur mot kreft. I denne sekvensen får han besøk av en kamerat. De har tidligere vært på interrail sammen og prater litt om det og felles bekjente. Mens de er sammen, blir hovedpersonen trist og får trøst av kameraten.

Besøktid – brødre (4.11)

Hovedpersonen får besøk av broren sin. Det er vanskelig for begge å snakke om hovedpersonens kreftsykdom.

Mer informasjon om filmklippene finner du på side 68

Spørsmål til elevene om filmklippene

Markus og Diana

I klippet fra Markus og Diana så vi at Markus og faren snakker om hvordan det er å ha høydeskrekk når du skal på fjellet. Faren til Markus aner at Markus gruer seg litt til fjellturen, og at Markus kanskje har høydeskrekk. Er det vanskeligere for gutter enn for jenter å fortelle at de har høydeskrekk?

Kanskje Markus er engstelig for å bli kalt feig? Er det verre for gutter enn for jenter å bli kalt feig? Kan dere komme på situasjoner der det kan være lurt å være feig? Kan det være situasjoner der det er modig å være feig? (Dersom elevene ikke forstår spørsmålet: Sett det i sammenheng med at gutter er overrepresentert på ekstremstatistikk, som bilulykker og selvmord.)

Er det noe gutter er mer redde for enn jenter? Er det farlig for en gutt å gråte, være svak, være flink på skolen, ha jentevenner eller drive med uvanlige fritidsaktiviteter?

Er det visse ting som jenter kan synes er vanskelig å innrømme at de liker eller er redde for enn det er for gutter i samme situasjon? Hvorfor?

Fucking Åmål

I klippet som vi så fra filmen *Fucking Åmål* sa Marcus, den lyshårede gutten, at mobiltelefoner og teknikk ikke er noe for jenter. På spørsmål fra Elin om hva han tror jenter er gode til, svarer han at "jenter forstår seg på klær og sminke". Er det slik at noe passer særlig godt for jenter, mens det er noe annet som passer for gutter? Eller kan det tenkes at det er mye vi ikke kan kontrollere selv (bl.a. familien, samfunnet, trender og venner), som påvirker oss til å velge forskjellige leker, fritidsinteresser, idretter osv.?

Elin slår opp med Johan ved å ringe til kompisens mobiltelefon. Hun er frustrert over at Johan ikke står for sine egne meninger, men bare holder munn og er lojal mot Marcus, som sier at "vi gutta må jo holde sammen". Finnes det situasjoner der det ikke er så lurt å stå sammen for enhver pris? Hender det at en er mer lojal overfor ens eget kjønn enn overfor det motsatte?

Hvordan er søstrene Jessica og Elin ulike? Hvem tror dere møter mest motbør fra omgivelsene for meningene sine? Hvorfor?

Besøktid

Besøktid handler om en mann som har fått kreft, og som er usikker på hvor lenge han skal leve. Hvordan takler han og omgivelsene denne dramatiske vendingen i livet hans? Hva slags omsorg viser broren og kameraten? Viser gutter og jenter omsorg ulikt?

Når hovedpersonen i filmen *Besøktid* er sammen med kameraten og broren, skildres blant annet øyeblikk som personene opplever som triste og vanskelige. Tror dere situasjonene ville vært beskrevet annerledes om historien hadde tre kvinner i stedet for tre menn? Hvorfor/hvorfor ikke?

Visste du at ...

... heltidsarbeidende kvinners inntekter er 86 prosent av menns? Prosentandelen varierer fra 76 prosent i finansnæringen til 96 prosent i skoleverket. (Kilde: Adresseavisa 12. mars 2004)

Gruppeoppgave
30 minutter

1

Elevoppgaver og aktiviteter

Hva snakker dere om?

Aktiviteten illustrerer hvordan vi ofte gjør oss forestillinger om andre, basert på mangelfull kunnskap.

Du trenger

- 40 hvite og 40 fargede litt store lapper
- skrivesaker

Gjennomføring

Klassen deles i jentegrupper og guttegrupper, for eksempel fire i alt. Hver gruppe får ti hvite og like mange fargede lapper. Gruppene diskuterer innad i noen minutter. Temaet kan for eksempel være hva de gjør på fritida, hobbyer, forelskelse eller utdanning. Det gruppa kommer fram til, skriver de ned som stikkord på de hvite lappene.

Deretter skal de i fellesskap diskutere seg fram til hva de tror det andre kjønn prater om innenfor samme emne. Gruppa skriver ned sin oppfatning med stikkord på de fargede lappene.

Nå grupperes alle lappene i fire kategorier:

- Jenter: "hva vi snakker om" (1) og "hva vi tror guttene snakker om" (2)
- Gutter: "hva vi snakker om" (3) og "hva vi tror jentene snakker om" (4)

La elevene bruke et par minutter på stille å gå rundt og lese hva som står på lappene.

Diskusjon

- Stemte forestillingene deres om hva det andre kjønn snakket om, overens med virkeligheten? Hvilke forskjeller var det eventuelt?
- Var gruppene enige internt, eller hadde elevene ulike oppfatninger om hva "vi" og "de" snakker om? Hva innebærer det at elevene var uenige?
- Hvordan tror dere gruppene ville ha svart dersom det hadde vært både jenter og gutter i hver gruppe? Hvilken rolle hadde det spilt?
- Hvor ofte tror dere virkeligheten stemmer overens med inngrodde forestillinger? Hvordan tror dere "den andre" opplever å bli utsatt for slik tenkning? "Den andre" kan være jenter og gutter, som i denne aktiviteten. Like ofte kan det være at "den andre" er en voksen, en gammel person, en amerikaner, en afrikaner eller en sørlending. Barn og unge har spesielt god erfaring med at andre knytter bestemte forestillinger til hvordan unge på deres alder er.
- Hvordan kan vi bryte ned forestillinger eller fordommer om "de andre"?

Metoden er tilpasset fra Læringscenterets publikasjon *Samliv og seksualitet: Ressursbok for lærere* (2001).

2 Lik lønn for likt arbeid?

Aktiviteten konfronterer deltakerne med arbeidslivets realiteter. Blant annet dreier det seg om

- ulik lønn for likt arbeid
- diskriminering på arbeidsplassen

Du trenger

- “pengesedler” – til 30 elever lager du tre A4-ark med sedler. Hvert A4-ark deles inn i 6 x 3 ruter. Hver rute er en seddel å kr 200.
- klistrelapper – hver deltaker får en selvklebende lapp med kjønn og alder angitt

Gjennomføring

Forklar elevene at de er arbeidere og skal utføre arbeid for en arbeidsgiver (som er deg). Alle får betaling når de har gjort arbeidet.

Skriv kjønn og alder på klistrelappene (se “Skjema for beregning av lønn” nedenfor). Del dem ut til elevene i tilfeldig rekkefølge. Elevene klistrer lappene på brystet.

Forklar oppgaven de skal gjøre. Det er viktig at alle forstår hva den går ut på. Oppgaven må kunne gjøres av alle og på kort tid. Eksempler:

- Skrive av en kort tekst fra en av lærebøkene på et blankt ark. Finn gjerne et avsnitt som handler om arbeidsliv, likestilling, lønn eller liknende.
- Brette et papirfly.
- Ta fram fem bøker fra veska, bære dem en runde rundt i klasserommet og deretter sette seg ned igjen.

Når oppgaven er utført, stiller elevene seg på linje for å få lønn. Betal hver av dem i samsvar med alder og kjønn på klistrelappen og i samsvar med lønningslista “Skjema for beregning av lønn”. Les høyt opp lønna som den enkelte eleven mottar, slik at alle hører hvor mye de andre får.

Dersom noen av elevene klager på lønna, gir du en kort forklaring. Unngå diskusjon og gå raskt videre til neste person.

Det er viktig å bruke personlig dømmekraft på hvor drøy du skal være i denne sammenhengen. Stans dersom stemningen blir opphetet, men la gjerne frustrasjon komme til uttrykk.

Avslutt aktiviteten og la alle få tid til å skifte fokus. Etter noen minutter kan elevene finne plassene sine.

Diskusjon

- Hvordan oppleves det å få mer (eller mindre) lønn enn andre til tross for at alle utførte samme arbeid?
- Hvorfor fikk noen mer (eller mindre) lønn enn andre?
- Skjer denne formen for diskriminering på arbeidsplasser i Norge?

Fellesaktivitet
30 minutter

200,-

200,-

200,-

Forskjellsbehandling på grunn av kjønn

- Kan ulik lønn for likt arbeid forsvares dersom arbeidet utføres av henholdsvis en kvinne eller en mann?
- Jenter og gutter velger i stor grad ulike utdannelser og yrker (se oversikt over studieretninger i videregående opplæring i “Minifakta” på www.likestilling.no). Hvilke studieretninger mottar best lønn etter endt utdanning? Hvilket kjønn dominerer hvilke linjer?
- Det er flere kvinner enn menn som arbeider deltid og flest menn som arbeider overtid. Hva slags konsekvenser kan det få for kvinner? Lav inntekt medfører mindre økonomisk frihet. Kan dere foreslå andre konsekvenser?
- Bruk lønnsstatistikken som du finner på www.likestilling.no, for å illustrere hvordan lønnsforskjellene er betydelige i Norge. Be elevene foreslå mulige løsninger for å endre dagens situasjon, der menn jevnt over tjener mer enn kvinner.
- Er det andre trekk ved samfunnet som fungerer diskriminerende? Har elevene opplevd at alder, etnisitet eller personlige kontakter spiller en rolle?

Skjema for beregning av lønn

	Kjønn	Alder	Betaling i kroner
1	Mann	35 år	1200
2	Kvinne	16 år	400
3	Mann	22 år	600
4	Kvinne	28 år	800
5	Mann	16 år	400
6	Kvinne	19 år	600
7	Mann	26 år	1000
8	Mann	20 år	800
9	Kvinne	24 år	800
10	Mann	37 år	1000
11	Kvinne	17 år	400
12	Kvinne	23 år	800

Aktiviteten er hentet fra Europarådets publikasjon COMPASS: *a Manual on Human Rights Education with Young People* (2002), og er oversatt og gjengitt med tillatelse fra Europarådet.

3 Ballonger for et likestilt samfunn

Ungdom har drømmer og forestillinger om hvordan samfunnet og livet deres skal se ut en gang i framtida. Denne aktiviteten synliggjør begrensede forestillinger om gutter og jenter. Den viser også at begrensninger kan overskrides og nye regler lages.

Du trenger

- 2 ballonger per elev
- 2 hyssingstumper à 1/2 meter per elev
- 5–6 sprittusjer
- selvklebende lapper
- tavle eller naken vegg
- rom eller uteareal som er stort nok til at elevene kan løpe rundt uten å kollidere med veggene eller hverandre

Gjennomføring

Be elevene tenke igjennom hver for seg hva som kjennetegner et rettferdig, likestilt samfunn som tilbyr jenter og gutter samme muligheter. (Stikkord: lik adgang til alle typer utdanning og arbeid, likelønn, valgfrihet, kjærlighet, åpenhet, fordomsfrihet osv.)

Be dem deretter skrive ned to kjennetegn på hver sin selvklebende lapp. Skriv stort og i stikkord. Når alle er ferdige, klistrer de lappene sine på tavla eller en naken vegg. De skal være stille når de gjør det, og de får bruke et minutt eller to på å lese medelevenes lapper.

Gi nå elevene et par minutter til følgende: Hver gutt skal komme fram til to kjennetegn eller egenskaper som han tror kan hindre jenter i å nå målene sine. Hver av jentene skal gjøre det samme overfor guttene.

Del ut to ballonger og to hyssingstumper til hver elev. Elevene skal blåse dem opp og skrive et stikkord for hindring eller problem på hver ballong. Deretter stiller de seg i en sirkel rundt deg. Gå fra person til person i sirkelen og be hver enkelt si høyt stikkordene de har skrevet på ballongene, slik at alle hører det.

Fortell dem at de nå har mulighet til å knuse "lenkene" som hindrer oss i å skape et likestilt og rettferdig samfunn. Alle knytter fast en ballong med hyssingstumpen til hver ankel. Når elevene er klare, forklarer du at de kan bryte "lenkene" ved å trampe på ballongene. Start!

Diskusjon

Spør elevene hva de syntes om aktiviteten, og om de gjorde seg spesielle tanker underveis. Følg opp med spørsmål som bringer dem i den retningen du ønsker at de skal reflektere:

- Kjente guttene seg igjen i beskrivelsene fra jentene? Hva med jentene – var det noe riktig i guttenes innspill?
- Dersom det er stor uenighet: Hvor mye makt har fordommer og inngrodde forestillinger over oss?

Fellesaktivitet
20–30 minutter

Fellesaktivitet,
20 minutter

4

Hva er viktig med en jobb?

Denne aktiviteten kan organiseres som et aktivt verdivalg. Du kan for eksempel lage en verdilinjé som går tvers over klasserommet. Den kan ha en skala, for eksempel med ytterpunktene VIKTIG og UINTERESSANT. For nærmere forklaring på metoden kan introduksjonen i oppgave 3, side 40, eller oppgave 5 på neste side være til hjelp.

Hva er viktig med en jobb?

- at den gir høy status og veldig god lønn
- at jobben er morsom
- at foreldrene mine synes den er ok
- at jeg slipper å ta så lang utdanning

På jobben er det viktig ...

- at vi deler oppgavene rettferdig mellom oss
- at det bare jobber kvinner eller menn der
- at jeg kan bidra med noe til andre
- at det er både kvinner og menn som jobber sammen

Lønn er viktig, men ...

- det er greit at kvinner tjener mye mindre enn menn, selv om de gjør samme jobb
- det er viktig at kvinner og menn tjener det samme
- lønn burde ikke være så viktig
- kvinner har tjent mindre enn menn så lenge, og derfor er det kvinnes tur til å tjene mest nå!

Arbeidstid

- Både kvinner og menn burde jobbe mye.
- Menn burde arbeide mindre sånn at de kan være mer sammen med familien.
- Menn kan jobbe mindre enn kvinner, særlig hvis de har små barn.
- Kvinner og menn kan tilpasse arbeidstida etter om de har barn eller ikke.

- Hvilken rolle spiller kjønn for om vi greier å nå målene eller ikke?
- Er det noen som merker "lenkene" stramme mer enn andre? Er enkelte av stikkordene for et idealsamfunn mer eller mindre tilgjengelige for gutter eller jenter?
- Hva kan vi gjøre for å rive ned hindringene?

Aktiviteten er hentet fra Europarådets publikasjon *Education Pack – All different, all equal* (1995), og er oversatt og gjengitt med tillatelse fra Europarådets direktorat for ungdom og idrett.

5

”– sånn er det jo bare?” myter og fakta om gutter og jenter

Aktiviteten synliggjør at forestillinger om gutter og jenter ikke nødvendigvis stemmer overens med virkeligheten. Elevene skal ta stilling til påstander i grupper og må forhandle seg fram til enighet og kompromiss.

Skriv påstandene nedenfor på hvert sitt A4-ark. Kopier arkene slik at hver gruppe (f.eks. fire) har hvert sitt sett. Lag en verdiladet linje tvers gjennom klasserommet. Tegn opp med kritt på golvet, maskeringstape eller liknende. Heng opp et ark i hver ende av linja. Ytterpunktene tilsvarer henholdsvis RIKTIG og FEIL.

Gruppearbeid
30 minutter

Påstander**”Gutter kan ikke gråte”**

Betyr det at gutter har vanskeligere for å vise sorg også? Fire ganger så mange gutter som jenter begår selvmord i aldersgruppa 13–17 år (Kilde: Statistisk sentralbyrå). Skyldes det at gutter har dårligere trening i å takle sorg sammen med andre?

”Gutter og jenter hjelper like mye til hjemme”

Statistikkens tale er klar på dette punktet, og jentene hjelper mest til hjemme: 92 prosent av jentene i alderen 16–24 år bruker i gjennomsnitt 2 timer 34 minutter per dag på husarbeid.

Til sammenlikning bruker 81 prosent av guttene i samme aldersgruppe 1 time 46 minutter per dag på dette. Når menn og kvinner blir eldre, øker forskjellene: Kvinner bruker nesten dobbelt så mye tid på arbeid i hjemmet som menn, 4,5 timer mot 2,5 timer. Selv om kvinner har gått ut i arbeidslivet, har menn i liten grad tatt større del av husarbeidet og omsorgsarbeidet (Kilde: Statistisk sentralbyrås tidsbrukundersøkelse 2000).

”Når både mor og far jobber, har foreldrene for liten tid til barna”

Den samme undersøkelsen dokumenterer at foreldre i dag bruker mer tid sammen med barna sine enn foreldre gjorde for tjue år siden. Når både mor og far er i arbeid, fører det altså ikke til at de er mindre sammen med barna, men at de samlet bruker mindre tid på fritidssysler og husarbeid.

”Gutter og jenter får like godt betalt for sommerjobber”

Det er lite dokumentasjon på dette feltet, men ungdomssekretærene til fagforeningen LO sender hvert år ut sommerpatroljer som skal kontrollere at ungdom i sommerjobb får den lønna og de arbeidsbetingelsene de har krav på. Sommeren 2000 så patroljene blant annet på likestilling og lønn. De fant noen eksempler på at ikke alt stod like bra til overalt. På et gartneri i Nord-Trøndelag arbeidet to 19 år gamle ungdommer, en gutt og ei jente, med de samme oppgavene. Gutten fikk 90 kroner timen, jenta fikk 70 kroner. Gutten og jenta hadde ikke snakket sammen om lønna og visste ikke om forskjellen. Sjefen på arbeidsplassen fortalte at “det bare ble sånn”.⁵

⁵ Kilde: www.aschehoug.no/alfa

Andre forslag til påstander

“Gutter kjører bil fort for å tøffe seg”

“Jenter tør ikke stå alene og mene noe”

“Gutter er flinkere enn jenter på skolen”

“Jenter og gutter prater like mye i timen”

Gjennomføring

Del klassen inn i grupper og gi dem hvert sitt sett ark med påstandene ovenfor (eller andre som du mener passer godt for klassen din). Be dem bruke ti minutter på å bli enige om hvor på verdilinja utsagnene skal plasseres. Gruppene plasserer det samme utsagnet på linja samtidig. Deretter får hver gruppe anledning til å grunngi plasseringen. Etter hver runde kan du spørre om noen ønsker å justere sin gruppes plassering på linja. Minn dem på at dette ikke er en konkurranse. Be gruppene plassere neste påstand og grunngi og eventuelt revurdere plasseringen. Når alle påstandene er plassert på linja, har du oppnådd dette:

- Elevene har diskutert kjønnsroller, gutters og jenters (u)likheter og en rekke spørsmål knyttet til likestilling.
- Gruppene har justert virkelighetsoppfatningen sin etter som de andre gruppene har begrunnet valgene sine.

6

Tekstutdrag fra boka *Pikstormerne*

Historien kan brukes som diskusjonsgrunnlag i klassen. Den treffer kanskje særlig guttene da den spiller på mange gutters usikkerhet i forhold til hva slags omsorg som er tillatt å vise overfor barn. Historien har en alvorlig undertone som spiller på seksuelle overgrep, og passer nok best for elever i videregående opplæring. Teksten kan fungere svært godt som en tankevekker og som et utgangspunkt for å snakke om hvorvidt det er like lett for gutter som for jenter å vise omsorg for små barn og hverandre.

Teksten kan også brukes som et utgangspunkt for å trekke paralleller til kapittel 6 om makt, vold og trakassering. Er det slik at gutter raskere enn jenter mistenkes for å utøve incest? Legger det bånd på gutters vilje til å vise omsorg for andre? Er dette eventuelt en form for sosial kontroll av gutter? Hvem er det i så fall som kontrollerer dem? Andre gutter og menn? Kvinner? Samfunnet? Er eventuelt dette vold i overført betydning mot gutter og menn? Har det noe med likestilling å gjøre? Hva kan vi gjøre for å gi gutter trygghet til å utvikle selvtilit når det gjelder å vise omsorg for barn?

Teksten nedenfor er et utdrag av artikkelen “Pædofili, lyst og skam” fra den danske antologien *Pikstormerne* (Informations Forlag, 2000). Teksten er skrevet av Jacob Frederiksen. I boka forteller tjue unge menn om hvordan det er å være gutt og mann i Danmark.

Utdraget er oversatt og bearbeidet fra dansk og gjengitt med forlagets tillatelse.

” Det var jo ingenting å fortelle om?

For noen år siden hadde jeg en kjæreste med skilte foreldre. Faren hennes hadde giftet seg på nytt og fått en datter med sin nye kone. Jeg hadde så vidt hilst på faren til kjæresten min og kona hans da vi en ettermiddag på forsommeren skulle sitte barnevakt for datteren deres. Jeg er glad i barn og tenkte at veien til svigerforeldrenes gunst er å verdsette det de selv setter aller høyest, nemlig barnet deres. Derfor kastet jeg meg ut i det å bli kjent med henne. Kjæresten min la seg ned på terrassen for å sole seg, mens barnet og jeg lekte med vannsprederen i hagen. Vi hygget oss, og jeg husket at jeg der og da tenkte at “jeg gleder meg til å få barn”.

Kombinasjonen av tidlig sommer og nyslått gress gjorde at barnet etter en stund ble både kald og skitten. Jeg ville ikke vekke kjæresten min som hadde sovnet. På eget initiativ tok jeg med meg den lille jenta, til hennes umiddelbare begeistring, opp på badet i andre etasje for å bade henne og ta på henne tørre klær. Jeg satte henne i badekaret med varmt vann og tok selv av meg den gjennomvåte og kalde T-skjorta mi.

Jeg sitter på golvet og plasker med vannet da jeg hører foreldrenes bil kjøre inn på grusen i innkjørselen. I samme sekund blir jeg nervøs, for der og da visste jeg ikke hva jeg skulle gjøre. Jeg tenkte at *noe* må jeg foreta meg. Jeg hører at noen kommer inn i stua i første etasje og roper “hallo”. Kort etter hører jeg lyden av raske fottrinn opp trappen til andre etasje, og så, brått, rives baderomsdøren opp. Moren står der i døråpningen og måper mot meg, med åpen munn og stirrende øyne. Jeg mister munn og mæle. Jeg prøver å kontrollere situasjonen og forklarer rolig om vannplaskingen i hagen. Men jo mer jeg sa, desto mer lød det som en unnskyldning. Hun fikk roet seg og smilte høflig og tok over ved badekaret slik at jeg kunne gå ned i stua.

Situasjonen ble aldri nevnt med et ord av andre. Jeg fortalte heller aldri noe til kjæresten min, for det var jo ingenting å fortelle?

- Hva handler teksten om? Hva ønsker forfatteren å formidle?
- Hvorfor tror du barnets mor blir stående og måpe i døråpningen når hun ser hovedpersonen på badet? Hva tror hun?
- Hvorfor tør ikke hovedpersonen fortelle kjæresten at barnets mor kom inn på badet og ble overrasket over å se ham bade barnet? Tør han ikke fortelle om det fordi han er gutt?
- Bytt kjønn på alle personene i teksten (inkludert barnet) og les historien på ny. Blir det en annen historie? Tror du personene ville opptrådt annerledes i den nye historien, og i så fall hvorfor? Forteller det eventuelt noe om betydningen av kjønn og den enkeltes handlingsrom?

Samfunnsfag: hovudmoment for 5. klasse	"I opplæringa skal elevane – arbeide vidare med allment aksepterte normer og reglar for folkeskikk, samvær og samhandling. Arbeide med og utforske forhold som er viktige for samspel mellom menneske i ulike roller: foreldre og barn, gutar og jenter, kvinner og menn, lærarar og elevar og mellom venner. Øve seg i å sjå og handtere konflikhtar"
Kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering, 6. klasse	"Det skal arbeidast med temaorganisert opplæring og prosjektarbeid. Prinsipper og retningslinjer for opplæringa i grunnskolen (læreplanverket) seier om prosentdelar av tid som skal setjast av til dette, er rettleiande." "Det legges vekt på varierte arbeidsmåter, som kan inkludere bruk av gjenfortelling, lek, drama, forming, musikk, prosjektarbeid og dialog tilpasset de ulike alderstrinn."
Kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering: Hovedmomenter for 5.–7. klasse	I opplæringa skal elevene utvikle moralske holdninger og etisk innsikt ved å arbeide med emner som misunnelse, baksnakking, tilgivelse, mot, ærlighet, sannhet, troskap. Elevene skal dessuten øve seg i å føre samtale om etiske problemstillinger som spesielt opptar dem, i og utenfor skolehverdagen.
Læreplanen, generell del	"Oppforstringen skal utvikle personlig fasthet til å hevde egne og andres rettigheter og til å reise seg mot overgrep." "Toleranse er ikke det samme som holdningsløshet og likegyldighet." "Å forklare noe nytt innebærer å forankre det til noe kjent. Dette oppfylles ved at læreren bruker uttrykk, bilder, analogier, metaforer og eksempler som gir mening for eleven."

3

Vennskap

Kjønn virker inn på hvordan vennskap blir uttrykt, og hvem vi velger som venner. Leksikonforfattere beskriver vennskap som "et frivillig, gjensidig og varig forhold mellom to personer. Det skiller seg fra bekjentskap, kameratskap og omgang ved en større følelsesmessig åpenhet, nærhet og forpliktethet.

Vennskap er kjennetegnet ved lojalitet, fortrolighet, positive følelser for hverandre, respekt og en viss grad av overbærenhet."⁶ Det er kulturelle og samfunnsmessige kjøreregler som gjør at dette ikke nødvendigvis kommer likt til uttrykk hos gutter og jenter.

Jentene har ofte tette vennskap med én eller flere venninner. Voksne

⁶ Kilde: www.norgeslexi.com

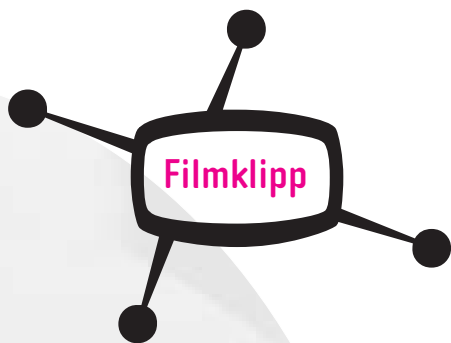
menn har generelt dårligere og færre tette vennskapsrelasjoner enn kvinner. Det er ikke usannsynlig at det henger sammen med hvordan vi leker sammen som barn. Er jenter flinkere til å passe på hverandre enn gutter? Er gutter dårligere til å si ifra når de er triste, eller gjør de det bare på en annen måte enn jenter? Spiller det noen rolle at det er mindre akseptert for gutter å gråte enn det er for jenter? Slike spørsmål er det viktig å stille seg når en arbeider med barn og unge.

Hvordan er det å ha en venn, og hvordan kan en vise at en bryr seg om vennen sin? Det er mange måter å vise det på. Noen venner gir hverandre en klem hver gang de møtes. Noen må dele hemmeligheter for å vise at de er ekstra gode venner. Noen venner krangler mye, for deretter å bli venner igjen. Noen er venner fordi de spiller fotball sammen. Og noen er venner fordi de har funnet en som det går an å stole ekstra mye på.

Går det an å vise vennskap på mange måter nettopp fordi vi er forskjellige? Hvordan hver og en av oss er, spiller kanskje en større rolle enn om vi er gutt eller jente? Det er mange måter å være venner på, men hva slags spilleregler gjelder i barns vennskap? Er det forskjell på gutters og jenters vennskap? Gjelder helt andre spilleregler for vennskap mellom gutter enn mellom jenter? Dette kapittelet gir deg praktisk undervisningsverktøy for å drøfte temaet i klasserommet.

Hensikten med undervisningsopplegget

- Reflektere over gutters og jenters vennskap, sammen og hver for seg
- Belyse at aktiviteter og samværsformer som jenter og gutter inngår i, ikke er tilfeldige
- Vise at hva jenter og gutter gjør eller blir forventet å gjøre, ikke kan ses uavhengig av valg de gjør både i hverdagen og seinere i livet

Filmklipp om vennskap

Markus og Diana – kompis (2.22)

Markus og kompisen Sigmund rusler hjem fra skolen. Sigmund kaller Markus "Marken", et kallenavn Markus ikke liker. De diskuterer bruken av kallenavn og hvem som skal få lov til å bruke dem. Plutselig oppdager de en kjendis, filosofiforfatteren Jostein Gaarder, borti gata. Markus samler på autografer og vil gjerne ha Gaarders signatur, men tør ikke gå bort til ham for å be om autografen.

Markus og Diana – fjelltur (2.12)

Klassen er på fottur i fjellet, og for å komme over elva må de balansere på en tømmerstokk. Vi aner at Markus gruer seg, og han nøler da det er hans tur. Både elevene og læreren maser på at han må gå på tømmerstokken. I stedet for å gå rolig hopper Markus slik at han faller. Deretter løper han opp på en fjelltopp, og kameraten Sigurd kommer etter. De andre i klassen forstår ikke hvorfor Markus løper av gårde. Vel oppe på toppen kaller Sigurd Markus igjen "Marken". Markus ber ham slutte med det. Sigurd sier at dette er siste gang han kaller ham det. Når de ser utover fjellandskapet, kommenterer Markus: "Tenk at jeg torde å løpe helt til topps, selv om jeg har høydeskrekk!" Sigurd legger armen rolig rundt Markus og ber ham om ikke å se ned.

Aldri mer 13! – brann (5.08)

Bea er ny i klassen og er venninne med klassens "sjef", Rikke. Etter skoletid klatrer de to ut av et vindu på skolen. De konkurrerer om å være tøffest. Rikke tenner en fyrstikk som hun slokker med munnen. Bea lager deretter en ring av ild av det tørre gresset bak skolen. Jentene legger seg oppi ringen og skal se hvem som tør ligge der lengst. Etter kort tid begynner gresset å brenne ukontrollert, og en presenning på et stillas langs veggen tar fyr uten at de greier å slokke brannen.

Aldri mer 13! – Rikke baksnakker Bea på jentedoen (2.14)

Det er fest på fritidsklubben. Både Rikke og Bea er til stede. Rikke går inn på do, og mens hun er inne i en bås, kommer et par andre jenter inn på jentedoen. De snakker om Bea. Rikke snakker med dem og baktaler Bea. Rikke forteller jentene at Bea lyver når hun sier at hun har bodd i Spania.

Aldri mer 13! – møte med rektor (5.42)

Det er skoletime, og Rikke og Bea har blitt uvenner etter brannen. Rektor har funnet et par kastanjetter som en av dem mistet ut av skolesekken da de rømte fra brannen. Rikke går til rektor og sier at kastanjettene er hennes, og innrømmer at det var hennes skyld at det ble brann. Idet Rikke forteller dette, stormer Bea inn på rektors kontor og påstår derimot at det er hun som er årsak til brannen. Rektor og inspektøren aksepterer innrømmelsene og gir dem i straff å male skoleveggen som er tilgriset av brannen.

Spørsmål til elevene om filmklippene

Markus og Diana – kompis

I klippene fra *Markus og Diana* ser vi at Markus er en gutt som er litt forsiktig, og som ikke alltid tør å gjøre det han har lyst til eller andre forventer av ham. Dette vet Sigurd, og det er derfor han forsøker å oppmuntre vennen sin. Klippet tematiserer vennskap mellom to gutter, og hvordan den ene prøver å vise at han bryr seg om den andre. Hensikten med klippet er å belyse hvordan to kamerater kan vise omtanke for hverandre uten at Markus blir bekrefte som en pysete gutt. Samtidig tematiserer klippet en gutt som ikke tør.

Sigurd forsøker å oppmuntre kameraten Markus til å be kjendisen Jostein Gaarder om autografen hans. Er det vanligere å presse gutter hardere enn jenter til å gjøre noe de ikke vil?

Hvordan vil dere beskrive Sigurds oppførsel overfor Markus? Er det typisk for to guttevenner å si ifra til hverandre om hva de ikke liker at den andre kaller en selv? Hva må til for at et vennskap mellom gutter, i motsetning til et jentevennskap, skal fungere? Skiller guttevennskap seg fra vennskap mellom gutter og jenter?

Aldri mer 13!

Det er ikke uvanlig at venner konkurrerer med hverandre. Er den måten Rikke og Bea konkurrerer om å være tøffest på, vanlig blant jenter?

Rikke går til slutt til rektor og sier det er hun som er skyld i brannen, men at det var et uhell. Hun ønsker å holde skjult at Bea har vært med og tent på. Er det lojalitet? Har gutter og jenter ulike regler for hva som regnes for å være sladring eller ikke?

I filmklippet "Baksnakking på doen" er Rikke på do på festen. To andre jenter kommer inn, og Rikke overhører praten deres om Bea. Rikke baksnakker Bea og sier at Bea lyver om at hun har bodd i utlandet. Er slik baksnakking vanlig blant både gutter og jenter? Hvis det er forskjeller, kan dere peke på mulige årsaker til det? Hvordan tror dere det føles å bli baksnakket? Hva kan dere gjøre for at det skal bli slutt på baksnakking?

Idémyldring på tavla
10 minutter

Fellesaktivitet
30 minutter

Elevoppgaver og aktiviteter

1 Hva er en god venn?

Skriv

“En god venn ...” på tavla. Be elevene komme med forslag til hva som kjenner ut som en god venn. Skriv stikkordene på tavla. Etter hvert har du kanskje fylt opp tavla med positive adjektiver. Med dette setter du i gang elevenes tanker om temaet vennskap.

Til ettertanke for elevene: Noe av det viktigste ved valg av venn er kjønn, og de fleste velger venner av samme kjønn. Gjør dette poenget tydelig for elevene – hvis det viktigste er hvordan en venn er, hvorfor er det så få som velger venner av motsatt kjønn?

2 Tankekort om å være hyggelig mot hverandre

Den eneste en noensinne kan forandre, er seg selv. Denne aktiviteten løfter fram det positive potensialet som ligger i elevenes samhandling i skolehverdagen.

Forberedelse

Klipp ut like mange kort (av kartong, papir e.l.) som det er elever i klassen. Nedenfor ser du forslag til hva du kan skrive på kortene. La hver elev trekke et tankekort i første undervisningstime en dag. Kortet har et budskap som eleven skal tenke ekstra på. Når dagen er slutt, ber du elevene si litt om hvordan det gikk. Dersom du mener klassen står overfor spesielle utfordringer, kan det være lurt å skrive noen kort tilpasset det. Dersom klassen sliter med at enkelte elever sier mye stygt om andre, kan det være en idé å ta utgangspunkt i det, men sette det inn i en større sammenheng. Unngå kort som inneholder formuleringer som “jeg skal ikke ...”.

Eksempler på tankekort

- I dag skal jeg si noe hyggelig til flere av de andre i klassen.
- I dag skal jeg si hei til en person som jeg sjelden eller aldri pleier å hilse på.
- I dag skal jeg la andre få prate ferdig.
- I dag skal jeg hindre noen i å si noe stygt til andre.

Dersom du lager kort som omhandler aktuelle krenkende sammenhenger, er det bra om flere personer får samme kort. Da kjenner de styrke ved å være mange. Et positivt klima i klassen blir alles ansvar og ikke noe som ett kjønn (ofte jenter?) får ansvaret for. Som lærer gjør du det legitimt å oppføre seg hyggelig mot andre, bry seg om hverandre og hindre mobbing.

Aktiviteten er hentet fra Kajsa Svaleryds *Genuspedagogik* (2003:119). Teksten er oversatt og bearbeidet med forlagets tillatelse. Cappelen forlag utgir boka på norsk i 2004.

3 Hva er viktig i et vennskap?

Denne aktiviteten går ut på å få elevene til å gradere hva som kjennetegner gode relasjoner. En spesiell fordel med den er at du trolig oppnår å få guttene til å si hva de mener er viktig i et vennskap. Gutter er generelt dårligere enn jenter til å formulere hva de føler, og denne aktiviteten stimulerer til å sette ord på følelser.

Forberedelse

Nedenfor er det en liste med stikkord. Plukk ut ni av dem og skriv ett stikkord på hvert sitt ark. Velg ut de stikkordene du synes er viktigst, og legg til andre dersom du tror det passer for din klasse. Eventuelt kan du bruke sju-åtte stikkord og la gruppene selv foreslå én eller to sentrale egenskaper på hvert sitt ark. Kopier slik at du har to sett med ark, et sett til hver gruppe.

nærhet, forståelse, tålmodighet, nysgjerrighet, spenning, tillit, fortrolighet, ærlighet, kontroll, respekt, makt, gutt, jente, flink til å lytte, like å prate, være morsom

Gjennomføring

Del klassen inn i to kjønnsblandede grupper. Stikkordene er egenskaper som kan være viktige eller mindre viktige i et vennskap mellom to mennesker. Be gruppene bruke 15 minutter på å bli enige om en prioritering av egenskapene. Arkene legges ut på golvet i en loddrett rekke. Det øverste arket er mest viktig, og det nederste er minst viktig.

La gruppene diskutere internt det de mener er riktig prioritering. Deretter presenterer hver gruppe sin prioritering og begrunnelsene for den.

Diskusjon

- Hva skjer dersom to eller flere venner ser etter forskjellige egenskaper i hverandre? Hvilke utfordringer står de overfor? Hvordan kan de kommunisere om dette? Hva kan eventuelt være mindre heldige konsekvenser av ulike forventninger?
- Hvordan opplever vi å ikke få forventningene våre innfridd?
- Hva skjer dersom vi har et vennskap som ikke gir oss det vi er på utkikk etter? Hvordan sier vi ifra om slikt? Hvordan kan vennskap bli bedre?

Aktiviteten er oversatt og bearbeidet med tillatelse fra Health Opportunities Team Scotland ved John Nicholls. Aktiviteten brukes også om kjæresteforhold i kapittelet "Seksualitet", side 48, i en litt annen versjon.

Gruppeoppgave
30 minutter

Gruppeoppgave
45–90 minutter

4 **Kunsten å gjøre kunden fornøyd**

Dette er en øvelse i kunsten å kommunisere og lytte aktivt til andre. Den gir elevene innsikt i at det kan være vanskelig å uttrykke seg klart og tydelig om det en selv har på hjertet, samtidig som det er viktig å våge og stille krav til andre.

Gjennomføring

Del elevene inn i to eller fire grupper. Hver gruppe får tildelt en annen gruppe og skal intervju hverandre etter tur. Først bestemmer hver gruppe seg for noe de skal lage eller bygge. Det kan være en lekeplass, en skaterampe, en akebakke, en kafé, et sykkelstativ, en fotballbane e.l. Henvendelsen til den andre gruppa skal inneholde hvor mye penger som er til rådighet, tidsfrister og annet som gruppa mener er viktig for at arbeidet kan utføres. Gruppa som mottar “bestillingen” skal undersøke grundig at begge parter er enige om hva som faktisk skal leveres. De som blir intervjuet, må gi konkrete fakta og være tydelige. Intervjuerne får trening i å finne ut hvor mye de må spørre for å forstå kunden.

Når gruppa utfører oppdraget, skal de ta sikkerhetshensyn og huske på at det er ulike brukergrupper av tjenesten eller produktet: Funksjonshemmede, eldre, barn og andre brukergrupper kan tenkes å ha spesielle behov. Bytt roller etter ca. 20 minutter.

Aktiviteten utfordrer særlig jentene til å uttrykke seg klart og tydelig. Guttene må i større grad lytte aktivt til kundens bestilling og vise evne til å sette seg inn i hva kunden er ute etter.

Aktiviteten er hentet fra Kajsa Svaleryds *Genuspedagogik* (2003:119). Teksten er oversatt og bearbeidet med forlagets tillatelse.

Fellesaktivitet
30 minutter

5 **“Du er ok fordi ...”**

Hver elev får en lapp med navnet på en klassekamerat. I løpet av undervisningstimen eller dagen skal de skrive ned noe positivt om den de er tildelt, gjerne i form av stikkord eller beskrivende setninger. På slutten av timen eller dagen samler du inn lappene og gir beskjed om at de leveres ut neste dag. Kontroller at det ikke er skrevet noe trakasserende. Mobbing kommer til uttrykk på de underligste vis.

Neste dag får elevene den lappen som det står deres navn på. Det kan være virkningsfullt for klassemiljøet å la dem uttrykke seg positivt om hverandre på denne måten.

Aktiviteten er hentet fra Kajsa Svaleryds *Genuspedagogik* (2003: 88–89). Teksten er oversatt og bearbeidet med forlagets tillatelse.

6 Konkurransen i å rose hverandre

Klassen deles inn i grupper på fire personer. Hver elev får et ark, gjerne A4-format, og fire mindre selvklebende lapper. De får bruke ti minutter til å skrive noe positivt om seg selv på en lapp og deretter skrive noe positivt om hver av de tre andre i gruppa på hver sin lapp. Deretter gir elevene hverandre lappene som det står de andres navn på. Lappene festes til A4-arket. Dermed har eleven et "positivt ark" om seg selv. La dem få litt tid til å tenke over det som står der.

Spør hva det kan bety å få komplimenter og ros. Kanskje er det ikke så ofte at elevene gir hverandre denne formen for direkte, positiv tilbakemelding. Det kan være et enkelt virkemiddel for å gi medelever positiv selvfølelse.

Aktiviteten er hentet fra Kajsa Svaleryds *Genuspedagogik* (2003:105). Teksten er oversatt og bearbeidet med forlagets tillatelse.

Gruppeoppgave
20 minutter

Samfunnsfag: hovudmoment for 7. klasse	<p>“I opplæringa skal elevane</p> <ul style="list-style-type: none"> – arbeide med dei fysiske og psykiske endringane som tek til i puberteten, slik at dei betre kan møte problem og utfordringar som er knytte til mellom anna utvikling av seksuell identitet i denne fasen av livet.”
Nasjonalt valgfag, samliv og seksualitet, videregående opplæring	<p>“Kunne drøfte sammenhengen mellom kultur og kroppsideal”</p>

4 Kropp

Vår tid er preget av modernitetens kroppsideoologi: Kroppen skal kontrolleres og disiplineres. Den skal være muskuløs og hard og fri for fett. Kroppen brukes til å signalisere hvem vi ønsker å være. Den sosiale kroppen er foranderlig. Kroppen tar imot og formidler kulturelle bilder på hvordan vi “må” eller “bør” være. Den orienterer seg aldri i et vakuum. En mann vil kanskje føle større ubehag ved nær kroppskontakt med menn på en fullsatt buss enn om han var omgitt av kvinner. Det kan kalles kjønnet kroppssansing.

Vi fester ofte større lit til kroppsspråket hos en person enn det vedkommende faktisk sier. Kroppsspråket tar alltid utgangspunkt i blant annet kultur. Kultur handler om hvilke normer og forventninger vi møter i det samfunnet vi er en del av. Jenter og gutter møtes til dels ulike forventninger og normer om kroppene sine. Disse er i sin tur med på å forme forestillinger om oss selv og andre.

Samfunnet vårt retter i økende grad fokuset mot kroppen som et individuelt utviklingsprosjekt: Vi trimmer, slanker oss, pumper jern eller innretter kostholdet i tråd med gjeldende helsetrender. Det har blitt en del av manges hverdag, uavhengig av kjønn.

En samfunns- og kulturendring som har funnet sted særlig det siste tiåret, er seksualiseringen av det offentlige rom. Vakre (kvinne)kropper er et gjennomgående innslag på reklameplakater og magasinbilder. Antall bh-reklamer i magasiner og veggplakater er betydelig. Reklamespråket benytter i større grad enn tidligere et seksualisert formspråk. Ofte trekkes den slutningen at denne prosessen gjør jenter til hjelpeløse ofre for samfunnets økende seksualisering. Samtidig er det viktig å tenke at barn er ikke tomme beholdere som voksne plasserer kunnskap og erfaring oppi uten at det bearbeides og forhandles. Unges kroppsbeherkelse og lek med kroppens mulige makt-potensial er mer enn et ekko av omgivelsene.

Unge mennesker er likevel spesielt sårbare overfor ytre påvirkninger i forhold til kropp og utseende. De merker det bokstavelig talt på kroppen på grunn av de dramatiske kroppslige endringene som skjer i puberteten. I denne fasen møter jenter og gutter varierende forventninger. Unge trenger derfor kunnskap og veiledning slik at de utvikler kritisk sans og innsikt til å håndtere (eller motsette seg) kravene fra andre. Barn og unge kommer fra hjem med ulike verdier. Skolen representerer en arena der de kan få kunnskap om hvordan forventninger og kroppsidealer skapes.

Kroppsbildene vi daglig bombarderes med, later til å være mer påtrengende for jenter enn for gutter. Et uttrykk for det er at det med jevne mellomrom publiseres ny forskning om spiseforstyrrelser særlig blant jenter. Samtidig har de mannlige kroppsidealene blitt tydeligere i det offentlige rom de siste årene. Hvordan guttene opplever (de nye) forventningene, vet vi fortsatt lite om. Det er nærliggende å tenke seg at idealene også påvirker hvordan unge gutter tenker om og erfarer kroppen.

En viktig utfordring for voksne i møtet med barn og unges forvaltning av egen kropp er derfor å huske på at kroppen ikke bare er biologi, men også kultur. Den kulturelle formingen av kroppen foregår helt fra fødselen. Jenters kjønn kan markeres ved å gi dem rosa klær. Foreldre til små gutter med for langt hår kan bli møtt med spørsmål som "er det ikke på tide å klippe gutten?" I ungdomstida blir det særlig viktig å ha en "riktig" kropp som er attraktiv, og som anerkjennes av omgivelsene.

Hensikten med undervisningsopplegget

- Bevisstgjøre ungdommene om forskjellene som ligger i den biologiske og den kulturelle kroppen
- Rette søkelyset mot hvordan kroppslige endringer fører med seg nye forventninger om hvordan en skal være som jente og gutt
- Vise hvordan kroppsidealer endrer seg over tid og er avhengig av det kulturelle rommet

Spørsmål til elevene

Vi har lett for å glemme at kroppen vår gir et førsteinntrykk av oss. Mange knytter ulike forestillinger til personers hudfarge, kjønn og alder. Noen typer kropper forbindes med makt. For eksempel knytter det seg autoritet og kontroll til en hvit, middelaldrende mann kledd i dress. Kommer dere på kroppsspråk som gutter og jenter benytter seg av for å uttrykke makt i forhold til hverandre? (Eksempler: Gutter som plystrer etter jenter, jenter som isolerer andre ved å overse dem, gutter som breier seg med kroppsspråket sitt, jenter som ser ned på barnslige gutter.)

Det er ikke bare klærne og kroppsformen (kraftig eller spinkel) som skaper førsteinntrykket. Hvilken rolle spiller etnisk opprinnelse, kjønn og alder for hvordan vi tenker om andre?

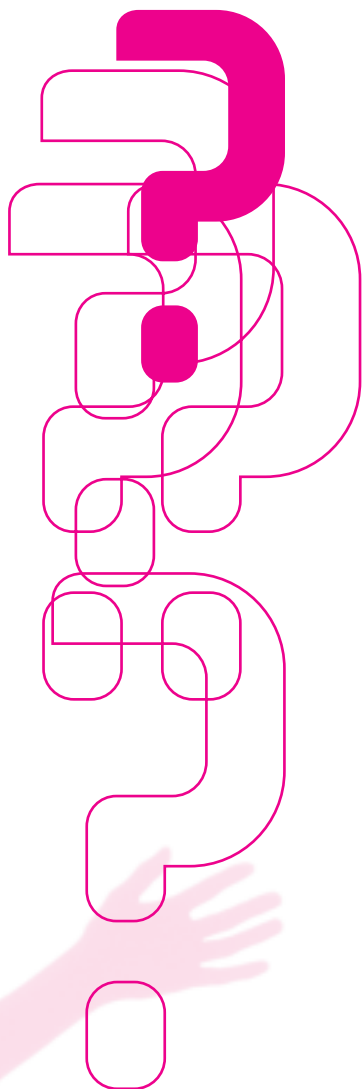
Hvordan kan vi vise at vi godtar dem som har en kropp utenom idealet?

Mange, både gutter og jenter, er misfornøyde med sin egen kropp. Mange gutter synes de har for smale skuldre eller for lite hårvekst, eller at de er for små. Mange jenter er opptatt av om de har for store eller for små bryster, og størrelsen på rumpe og lår. Hvor stor aksept er det for at kropper er forskjellige? Hvem skaper disse idealene, og hvordan virker de på oss?

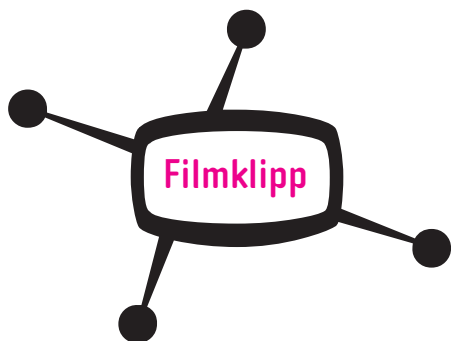
I dag kan vi få inntrykk av at gutter er mer opptatt av utseendet og hvordan de tar seg ut, enn tidligere generasjoner menn. Er det likevel grenser for hvordan gutter og menn kan pynte seg? Er reglene for hvordan gutter opptrer annerledes enn reglene for jenter?

Hindrer kroppen vår oss i å delta i sport, lek og samfunnet på lik linje med det motsatte kjønn?

Enkelte funksjonshemmede har en kropp som er fysisk annerledes enn flertallet. Han eller hun mangler kanskje en finger eller fot eller er svaksynt eller blind. Noen har lammelser, alt fra at de halter, til at de er lamme fra livet eller halsen og ned. Noen tilbringer store deler av livet i rullestol. Hvordan tror dere gutter og jenter som er i en slik situasjon, tenker om kroppen sin? Kan en funksjonshemmet gutt oppleves annerledes enn ei jente i samme situasjon? Hvilken rolle spiller kjønn i denne sammenhengen? Blir vi mer eller mindre gutt eller jente hvis kroppen er annerledes?

Arbeid med filmklipp om kropp

Alt om min far – kvinne og mann i forandring (3.54)

Sønnen Even diskuterer med faren Esben Esther om hvorvidt faren er kvinne eller mann. Faren innleder klippet med å si at han skal skifte kjønnsuttrykk, og fortsetter med å beskrive hvordan det ytre er med på å kommunisere hvem vi er. Deretter ser vi at Esben skifter utseende og forandrer seg til Esther.

Alt om min far – å tale det uvanlige menneskets sak (8.40)

Klippet viser en samtale mellom Esben Esther og Even (far og sønn). Faren sier han har dårlig tid til å fullføre livsprosjektet sitt, som er å tale det uvanlige menneskets sak. Videre snakker de om at Even og Elsa (Evens mor) er redde for at de skal miste faren og ektemannen sin. Sekvensen avsluttes med et gammelt super 8-opptak av Even som liten gutt, som står på badet og tar på seg barberskum, mens faren står ved siden av i dametruse og skal ta på seg løspupper.

Kroppen min – hender, kropp og kjole (1.36)

Filmens regissør og hovedperson, Margreth Olin, forteller om hvordan det er å vokse opp som jente og kvinne når andre ser en selv som kropp. Filmklippet viser blant annet at venninnene snakker om hvorvidt hun kan ha på seg en kropps nær kjole eller ikke på fest. Filmen er en blanding av dokumentarfilm og kunstfilm. Formen kan være litt uvant for elevene, og det er lurt å nevne det før du viser filmklippet.

Kroppen min – mødre og døtre (1.14)

Filmklippet viser regissørens datter på 5–6 år. Hun spør moren om hun synes datteren har store føtter, ører og mage. Det sier nemlig datterens venninne. Klippet viser også jenter i 15-årsalderen og deres mødre.

Kroppen min – drømmer (1.19)

Regissøren forteller om at hun som ung jente drømte om at enkelte av kroppsdelene hennes var kappet av, og at hun hadde en helt annen kropp enn i virkeligheten. Som forteller i filmen spør hun hvorfor mødre ikke er flinkere til å se døtrene sine som det de er. Hvorfor retter de ikke mer av oppmerksomheten sin mot døtrenes egenskaper og egenverd?

Spørsmål til elevene om filmklippene

Kunne noen av filmene vært spilt inn i andre land, eller beskriver de situasjoner som er spesielt norske? Hvorfor? Hvorfor ikke?

Alt om min far

Mannen vi så i filmklippet fra *Alt om min far*, forteller at han har to identiteter: Han er både mann og kvinne. Navnet gjenspeiler det: Esben Esther Pirelli Benestad. Det første navnet er et mannsnavn, det andre et kvinnenavn. Han er gift med en kvinne og har to barn. Hva er det med ham som gjør at han framstår som noe annet enn en "vanlig" mann? Hva kjennetegner eventuelt en "vanlig" mann?

Det er lett å plassere Esben Esther som mann eller kvinne ut fra hvordan han kler seg. Er kjønnskategoriene for smale, eller er det Esben/Esther det er noe i veien med?

Når Esben kler seg om til Esther, ser vi ham med bar overkropp, og det ser nesten ut som at han har en kløft mellom brystene sine, slik kvinner har. Hvordan opplever dere at en manns kropp ser ut som en kvinnekropp?

Hvordan tror dere det er å være mann og kvinne med en kropp utenom det vanlige?

I det siste klippet fra *Alt om min far* sier mor og sønn at de er engstelige for å miste Esben Esther som far og mann. Hvor stor rolle spiller kroppen for hvordan vi oppfatter hverandre som mennesker? Kan en være far og ekte-mann hvis en ikke ser ut som en mann? Hva tror dere at denne mannen føler dersom han blir avvist som omsorgsperson?

Sønnen i *Alt om min far* er redd for å miste faren sin som farsfigur dersom faren blir for mye kvinne. Faren sier at han ikke kan garantere at det ikke skal skje. Han sier at han til en viss grad ønsker at Even skal la være å tenke på ham som far. Filmen beskriver et far-sønn-forhold som er sjeldent åpent (og kritisk) når det gjelder forholdet mellom foreldre og barn. Er en slik diskusjon mellom far og sønn mulig i andre familier? Hvor tett forhold tror dere sønner og fedre stort sett har i Norge?

Kroppen min

I filmen *Kroppen min* sier Margreth Olin (fortellerstemmen) følgende: "Når jeg skal lage historien om kroppen min, finner jeg ut at det er jenter, andre kvinner, som aldri har latt meg være i fred. Jeg vet ikke hva slags type venninne, mor eller kollega du er – hva slags forhold du har til andre jenter. Det høres kanskje naivt ut, men jeg takker Gud for at det finnes et annet kjønn." Hvordan kan ulike krav og forestillinger om gutters og jenters kropp påvirke selvbildet deres?

Hva tror dere påvirker hvordan vi tenker om vår egen kropp? Stikkord: familie, venner, media, tv-serier, filmer, kultur, hvor en bor i Norge, alder, kulturell bakgrunn. Andre stikkord?

Visste du at ...

... over 80 prosent av idrettsstoffet i media handler om menn og mannsidrett? "Revolusjonen" som har funnet sted innen jenters og kvinners deltakelse i norsk og internasjonal idrett på amatørnivå og profesjonelt nivå, gjenspeiles ikke i mediene. (Idrettsforskeren Jorid Hovden i Dagbladet, 7. september 2003)

Fakta!

Kroppsbilder og spiseforstyrrelser

Spiseforstyrrelser er et alvorlig helseproblem. Omlag 60 000 personer i Norge er rammet, og ca. 100 personer i året dør eller begår selvmord som følge av fysiske komplikasjoner av sin spiseforstyrrelse.⁷

En norsk utredning om kvinners helse påpekte i 1998 at spiseforstyrrelser blant unge kvinner er et økende problem (NOU 1999:13). Stadig flere henvender seg til helsevesenet med slike problemer. Men statistikken er uklar på dette feltet. Psykiateren Finn Skårderud oppsummerte i boka *Kroppstanker* en del internasjonal forskning på feltet. Han skriver at omtrent to prosent av den kvinnelige befolkningen lider av anoreksi eller bulimi (Skårderud og Isdahl 1998). Blant jenter mellom 13 og 18 år er det rundt 8–9 prosent som lider av spiseforstyrrelser (NOU 1999:13, kapittel 13). Spiseforstyrrelser er den vanligste psykiske forstyrrelsen for jenter i denne aldersgruppa. Anoreksi er den psykiske lidelsen med høyest dødelighet. Ti prosent av de som får lidelsen dør.

Det økende fokuset på spiseforstyrrelser har ikke nødvendigvis ført til mindre tabu rundt denne psykiske lidelsen. Det gjelder i enda mindre grad spiseforstyrrelser blant gutter og menn, der det nesten ikke er gjort forskning. I 1998 dokumenterte en hovedoppgave i idrett at nærmere ti prosent av 1200 unge menn i førstegangstjeneste slet med spiseproblemer (Rotvatn 1998). Den gangen var dette overraskende tall, da de færreste forbandt spiseforstyrrelser med gutter og menn. Spiseforstyrrelser kommer også til uttrykk på andre måter blant gutter. Utbredelsen av spiseforstyrrelser later til å være større blant enkelte mannlige toppidrettsutøvere enn i befolkningen ellers.

Fakta på tvers av mytene

En kan ikke nødvendigvis se på en persons vekt om vedkommende har en spiseforstyrrelse. En vanlig oppfatning er at de som lider av spiseforstyrrelser, er radmagre. Dersom du er tynn, er du frisk. Slik er det ikke! Spiseforstyrrelser er ikke alltid motivert av slanking og vekt, men kan vel så gjerne være en reaksjon på at noe annet i livet er alvorlig galt. Det fysiske er bare et symptom. Spiseforstyrrelser er, i motsetning til hva mange tror, en sykdom. Det er ikke bare et utslag av forfengelighet og slankehysteri som rammer unge jenter. Menn blir også rammet. Fordi spiseforstyrrelser har blitt framstilt som en kvinnesykdom, er mørketallene blant menn trolig store. Dessuten utvikler bare et fåtall av dem som har slike forstyrrelser, anoreksi. De fleste av dem ser derfor "normale" ut. Den som rammes av en spiseforstyrrelse, kan bli frisk. Jo tidligere en oppsøker hjelp, desto bedre er sjansen for å bli frisk.

⁷Kilder: Nettros.no – Rådgivning om spiseforstyrrelser; Klikk.no, nettsted om helsespørsmål; <http://www.psykiatrifonden.dk/sygdomme/fakta/spiseforst.html>, <http://www.tabu.dk/>

Kroppen – både biologi og kultur

I ungdomsårene skjer det store biologiske endringer med kroppen. Det må den kulturelle kroppen henge med på. I andre deler av verden har en ofte institusjonaliserte overgangsritualer som markerer denne omveltningen, noe vi har mindre av i Norge. Til gjengjeld er det rikelig med kroppslig eksperimentering blant ungdom. Vesten preges generelt av en sterkere form for utprøving av rus, røyking, sex og det som fagfolk kaller risikoatferd, enn andre deler av verden (Helweg-Larsen ofl. 2003).

Læringscenterets ressursbok om samliv og seksualitet diskuterer hvordan voksne som regel avskriver eksperimenteringen som kroppsfiksering eller motehysteri. Omgivelsene forklarer det “som ein konsekvens av at ungdom er usikre i møtet med eit stadig meir omfattande kommersielt press” (Læringscenteret 2001:143). Det kan likevel være nyttig å forstå kroppslig eksperimentering blant unge og voksne i et annet perspektiv: behovet for å bli godtatt av omgivelsene i henhold til gjeldende sosiale og kulturelle normer. En slik innfallsvinkel minsker avstanden mellom partene i en diskusjon om for eksempel slanking, trening eller omskjæring. Den kan gi et mer fruktbart ordskifte i en skoleklasse enn ren fordømmelse av slanking blant jenter eller gutter som pumper jern. Det kan like gjerne være nyttig å “fokusere på kor ulike oppfatningar ulike grupper har av *korleis* og *kvifor* ein bør endre kroppen, og samstundes synleggjere at *alle* gjer det. (...) og at alle oppfattar sin eigen praksis som *naturleg*” (Læringscenteret 2001:144).

Når jentene er størst

Vi går på klassetrinnet
der jentene er størst,
vi rekker dem til haken
og de er best og først
de fleste har fått pupper
og sminker seg på do,
mens vi har pipestemmer
og trettisju i sko.
Vi henger liksom etter
i alt de skal ha gjort,
de denger oss i slåsskamp
og løper kjempefort.

De danser og de kliner
og tenker romantikk,
mens vi vil spille fotball
og gjøre skateboard-trick.
De sier vi er teite
og ikke skjønner no',
men gutter skjønner masse
med trettisju i sko.

Per Axel Prydz, 2002. (Gjengitt med tillatelse fra forfatteren)

Fakta!

Gruppearbeid
30 minutter

Fellesaktivitet
30 minutter

Fellesaktivitet
15 minutter

Elevoppgaver og aktiviteter

1 Sant eller usant?

Del elevene inn i grupper. Gruppene skal ta stilling til påstandene nedenfor. Diskuter i klassen etterpå.

- I mediene er det stort fokus på kvinners og jenters kropp. Mediene skaper et kvinnebilde som er skadelig for unge jenter.
- Folk flest regner tannregulering som et uproblematisk inngrep i kroppen, mens plastisk kirurgi av blant annet bryster og lepper ofte betraktes som problematisk.
- Hvordan kroppen ser ut, spiller en mindre rolle for gutter enn for jenter.
- Kravet til jenter om å være slank er større enn forventningene til gutter om å være veltrent.

2 Kroppsspråk i musikkvideoer

Ta opp musikkvideoer fra tv på en VHS-kassett for å vise i klassen. Velg ut et par av dem, gjerne med mannlige og kvinnelige hovedpersoner i hver. Skru av lyden. Da framstår ofte kroppsspråket enda tydeligere enn med lyd. Hva signaliserer kroppene? Hvilke roller har kvinnene i videoene der menn har hovedrollene? Hva slags opptreden og handlingsrom har menn i videoene der det er kvinnelige frontfigurer? Er det betydelige forskjeller? Hva går eventuelt forskjellene ut på? Sier det noe om hvordan menn og kvinner framstilles?

Eventuelt kan du be elevene ta med seg musikkvideoer som inneholder både menn og kvinner.

3 “Jenter og gutter er veldig forskjellige!”

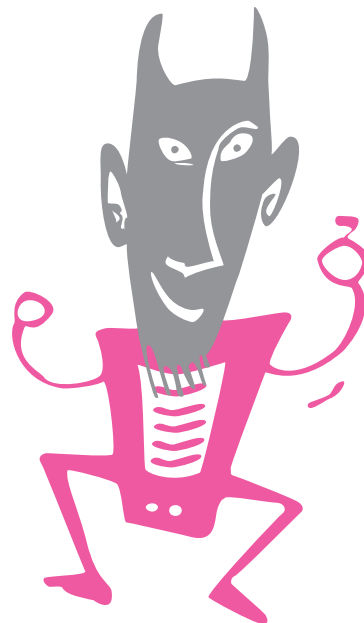
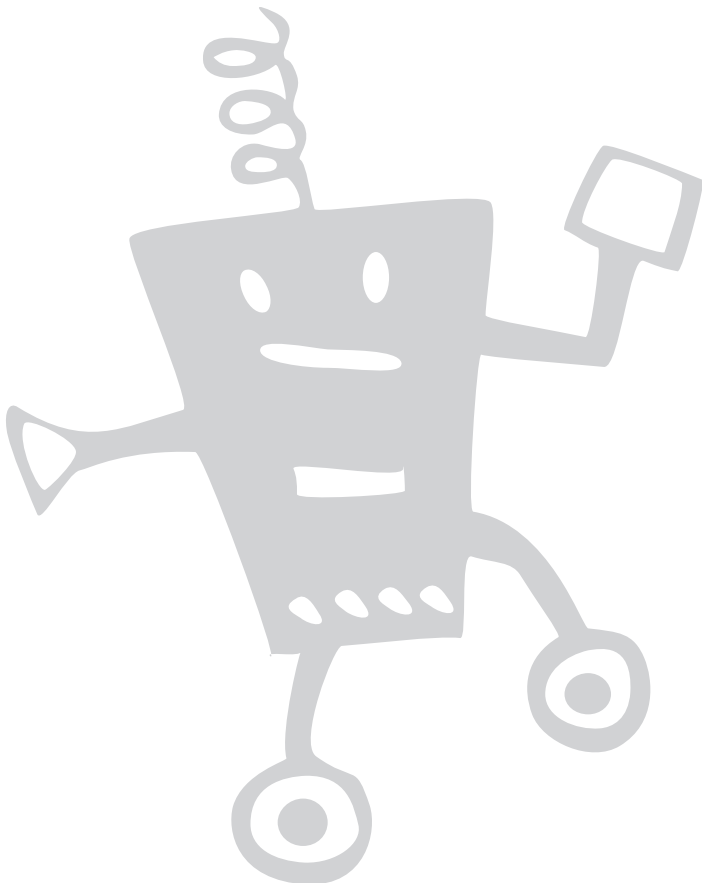
Aktiviteten skal brukes til å få fram elevenes forestillinger om temaet. For å gjøre det enkelt kan du bruke de fire hjørnene i rommet som verdipoler: HELT ENIG – JA, MEN ... – NEI, MEN ... – HELT UENIG. Heng opp et A4-ark der verdipolene er påført i hvert hjørne av klasserommet. Les en påstand om gangen og be elevene straks gå til det hjørnet de foretrekker. Begynn med et par enkle spørsmål med åpenbare svar for å varme dem opp, for eksempel “sjokolade er godt” og “fridager er fint”.

- Jenter og gutter har forskjellige interesser.
- Gutter skal ha store muskler.
- Gutter og jenter er veldig forskjellige
- Vi kan velge hvor “jentete” eller “guttete” vi vil være.
- Gutters kropp er mindre sårbar enn jenters kropp.
- Kroppsspråket er like viktig som det vi sier.
- Kroppen lyver aldri.

4 Hjemmeoppgaver

- 1 Bli enige om en tv-serie som dere skal se til neste time. Noter hvor mange kvinner og menn som er med i den. Neste time diskuterer dere i klassen. Hvordan framstår gutter og jenter i serien? Hvem snakker mye eller lite, hvem gjør hva (yrker, hobbyer osv.)? Legg merke til hvordan personene framstilles, hudfarge og alder. Er de fleste skuespillerne hvite, eller har noen av dem mørkere hud? Er flere aldersgrupper med? Har personene fått tradisjonelle roller, eller gir serien rom for mangfold, det å være annerledes og prøve ut grenser?
- 2 Se gjennom aviser eller ungdomsblader. Finn eksempler på reklame som setter søkelyset på kroppen. Hvordan ser jentene i reklamen ut? Hvordan ser guttene ut? Hvordan oppfører de seg? Er de aktive eller passive? Hvilken betydning har det at reklamen gir "oppskrifter" på hva som er pent eller tøft? Hva kan vi selv gjøre dersom vi er uenige i at alle kroppar skal se ut på bestemte måter?
- 3 Skjønnhetsidealer endrer seg med tida. Det som var vakkert i 1985, er neppe like stilig nå. En titt i foreldrenes fotoalbum bekrefter det: Både hårfasong og klær var annerledes. Bruk fantasien og skriv litt om hvordan du tror kroppsidealet vil være i 2050. Hvordan bruker vi kroppen vår da? Har vi operert inn microchips rundt om i kroppen? Arter dette seg ulikt for menn og kvinner? Har vi operert inn tv-spillskjerm på øyet slik at vi kan spille dataspill uansett hvor vi er? Har gutte- og jentekroppene blitt mer like eller mer ulike hverandre?

Samfunnsfag: hovudmoment for 8. klasse	<p>“I opplæringa skal elevane</p> <ul style="list-style-type: none"> – samtale om og vurdere omgangsformer og åtferdsnormer mellom jamaldrande og i familie, skule og nærmiljø. Gjere seg kjende med og drøfte rettar og plikter for barn og unge.”
Natur- og miljøfag: hovudmoment for 10. klasse	<p>“I opplæringa skal elevane</p> <ul style="list-style-type: none"> – drøfte kva som ligg i omgrepa forelsking, kjærleik, omsorg, seksualitet, seksuell kjønnsidentitet mellom anna heterofili, homofili, seksuell lågaldar, seksuell debut og sexpress.”
Samfunnsfag: Hovudmomenter for 10. klasse	<p>I opplæringa skal elevane</p> <p>“...diskutere og vurdere normer for seksualitet, samliv og ekteskap og partnarskap. Drøfte likestilling mellom kjønna, seksuell identitet, (...) og etiske val.”</p>
Nasjonalt valgfag samliv og seksualitet, videregående opplæring	<p>“Valgfaget tar sikte på og vektlegger at elevane skal forstå at samliv og seksuell samhandling betinger gjensidighet og respekt. Videre at en ikke skal såre eller krenke andre. (...) søke å utvikle evnen til å gi uttrykk for egne behov og evne til å registrere andres.”</p> <p>“Ha kjennskap til kjønnsrollers utvikling og betydning”, “ha innsikt i egne følelser og reaksjonsformer”, “kunne se konsekvenser av ulike valg”</p> <p>“Kunne gjenkjenne ulike maktstrategier”</p> <p>“Kunne drøfte begrepet “normalitet”</p> <p>“Være kjent med med mytene og fordommene som eksisterer om kropp, lyst og seksualitet”</p>

5

Seksualitet

Seksualitet er ikke det den en gang var. Enkelte forskere foretrekker å snakke om seksualiteter i stedet for seksualitet. Flertallsformen understreker seksualitetens mangfold, noe som er en forholdsvis ny måte å snakke om temaet på. I 2002 ble det for eksempel startet et forskningsprosjekt ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet i Trondheim med tittelen “Når heteroseksualiteten må forklare seg”, blant annet med bakgrunn i at perspektivene er utvidet.

Seksualitet er i bunn og grunn noe fint som det i ungdomsårene knytter seg mye spenning, nysgjerrighet, prøving og feiling til. Ungdoms møte med sin egen og andres seksualitet innebærer blant annet å få kjennskap til forventninger til hvordan den enkelte skal gå fram og oppføre seg når det bruser i blodet og spenning oppstår. Disse “oppskriftene”, om vi kan kalle dem det, er forskjellige for gutter og jenter.

Professor Willy Pedersen ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi ved Universitetet i Oslo har ansvaret for en større kartlegging av blant annet endringer i unge menneskers seksualitet, undersøkelsen “Ung i Norge

2002". Han samarbeider med forskere på Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA). Pedersen fokuserer blant annet på kjønnsforskjeller i gutters og jenters kilder til kunnskap om seksualitet. Han mener at jenteblater som Det Nye og Mag påvirker jenters forhold til seksualitet og gir dem et mer fassettert bilde av seksualiteten enn informasjonen gutter flest baserer kunnskapen sin på. Gutter benytter pornografi og porno på Internett som en sentral informasjonskilde om sex (Aftenposten, 30. januar 2003). Framstillingene av sex og seksualitet i jenteblater og pornoblader er mildt sagt forskjellige. Jentebladenenes flersidige skildringer av seksualiteten gir, ifølge Pedersen, jentene mer kunnskap og større trygghet til å forstå sin egen kropp og sine egne behov. Hva slags kunnskap får guttene gjennom pornoens framstillinger? Kontrasten i de to innfallsvinklenes formspråk sier noe om utfordringene når to mennesker tilnærmer seg seksualiteten.

Den danske samfunnsforskeren Anette Dina Sørensen skriver at "[d]et er væsentlig at holde fast i, at pornografi ikke er lavet til børn og unge. Det er for 98% vedkommende lavet til voksne mænd, der må formodes at have ikke bare lyst til, men også viden og erfaring til at forstå, hvad det faktisk er, de ser." (Hølge-Hazelton 2003:65). Barn og unge har derimot ikke samme erfaring som voksne, for eksempel egen seksuell erfaring, og referanserammer å plassere pornografi i. Det er derfor ikke gitt at barn og unge tolker pornografi særlig kritisk. Dermed overser de raskt det faktum at porno stort sett formidler svært undertrykkende kvinnebilder og framstiller kvinner og menn ekstremt kjønnsstereotypisk.

Lesbiske og homofile lever stort sett like gode liv som befolkningen generelt. Men de sliter også med en overhyppighet av bruk av rusmidler og selvmordsrelaterte problemer (NOVA-rapport 1/1999). Den svenske ombudsmannen mot diskriminering på grunn av seksuell legning forstår homofobi som en ideologi eller oppfatning hos et individ, en gruppe eller et samfunn som gir uttrykk for et sterkt negativt syn på homoseksualitet. Homofobiske holdninger strider mot prinsippet om at alle mennesker er like mye verdt og har samme rettigheter. Homofobi rammer ikke bare lesbiske, bifile og homofile. Homofobi begrenser alle gutter og jenter. Det kan få betydelige konsekvenser for hvilken grad av toleranse en viser hverandre.

Hensikten med undervisningsopplegget

- Synliggjøre hvordan seksualitet spenner over et bredt felt av glede, spenning og mystikk, men også bærer i seg muligheten for misbruk, makt og kontroll.
- Vise hvordan heteroseksualitet i de fleste sammenhenger tas for gitt som gjeldende for hva som er "normalt", slik det kommer sterkt til uttrykk i film og i andre medier, men at bildet er større enn som så.
- Vise at seksualitetens kulturelle og samfunnsmessige karakter endrer seg over tid

Visste du at ...

... den gjennomsnittlige seksuelle debutalderen blant jenter har gått noe ned de siste årene? Jenters debutalder er nå 16,7 år, en nedgang på omtrent ett år sammenliknet med ti år tilbake. ("Ung i Norge 2002", NOVA 2003)

... den gjennomsnittlige seksuelle debutalderen for gutter nå er 18 år? Det er en nedgang på et halvt år sammenliknet med tall fra 1992. ("Ung i Norge 2002", NOVA 2003)

... gutter som har et nært forhold til omsorgsfulle foreldre, debuterer seinere enn gutter som har et konfliktfylt forhold til foreldrene sine? Gutter med rus- og atferdsproblemer har tidligere sex enn andre. (Intervju med androlog Ken Purvis på www.helsenytt.no, publisert 24. juni 2003)

Spørsmål til elevene

Hvilken rolle spiller religion og kultur for hvordan seksualitet forstås? Hvordan kan en vise den andre respekt og samtidig vise interesse dersom en forelsker seg i en person? Hvordan fungerer det dersom de to har forskjellige kulturelle eller religiøse innfallsvinkler til dette?

Er det ulike forventninger til gutter og jenter når det gjelder hvordan en flørter? Hvordan kommer det til uttrykk?

Er det forventninger om at guttene skal være mer pågående enn jentene? Hvis det er slik, hva kan grunnen være?

Mange skjellsord går direkte på seksualitet. Jenter kan bli kalt "hore", mens "homo" brukes om gutter. Skjellsordet "hore" innebærer at jenter ikke skal ligge med mange gutter. Homobegrepet rokker ved den tradisjonelle forståelsen av hvordan en gutt skal være. Hvordan virker slike begreper inn på hva vi gjør og hvordan vi oppfører oss?

Den gjennomsnittlige seksuelle debutalderen var i 2002 16,7 år for jenter og 18 år for gutter. Det vil si at svært mange har sex seinere enn det. Hva må til for at to som ønsker å ha sex med hverandre, ikke skal såre hverandre?

Hvordan kan en si ifra til en annen person dersom en føler at vedkommende viser plagsom eller uønsket oppmerksomhet?

Er det noen fellestrekk med at jenter kalles "hore" og gutter kalles "homo"? Hvordan tror dere det oppleves å utsettes for den type trakassering?

Forventes det at jenter skal være mer tilbakeholdne med hensyn til kropp og seksualitet enn gutter? Hvis det er slik, hva kan grunnen være? Tror dere dette varierer mellom by og land, og mellom kulturelle grupper?

Er det ulike syn på seksualitet og homofili? Hvilken rolle spiller det hvor en bor i landet, kultur, familiebakgrunn og religion? (Her kan du trekke inn kirkes syn på homofili eller seksualitet og avholdenhet generelt, eventuelt at det er vanskeligere for enkelte ungdommer med etnisk minoritetsbakgrunn å bli godtatt som homofil eller lesbisk, enn det er for andre i samfunnet.)

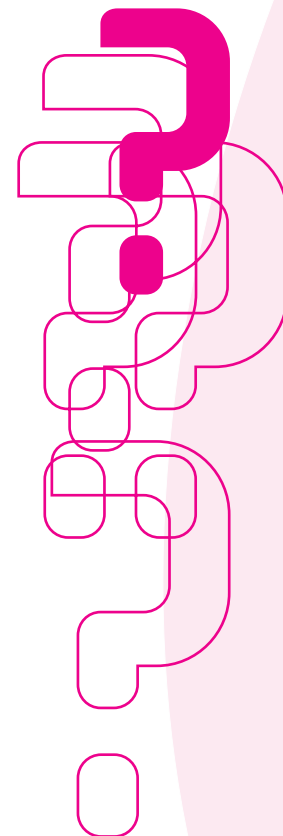
Seksualisert trakassering er uønsket seksuell oppmerksomhet som er plagsom for den som blir utsatt for trakasseringen. Det kan for eksempel dreie seg om å sende tekstmeldinger, vise bilder eller bruke kroppsspråk som mottakeren opplever som krenkende. Det er flere jenter enn gutter som opplever seksualisert trakassering. Kan dere gi noen eksempler på at dette finner sted i nærmiljøet deres? Hva kan en gjøre for å få slutt på seksualisert trakassering og hvordan kan en signalisere at en er i mot seksualisert trakassering?

Kultur, samfunn og religion påvirker måten en tenker om seksualitet. Hvordan kommer dette til uttrykk på skolen deres?

Forskerne som gjennomførte undersøkelsen "Ung i Norge 2002" registrerte blant annet at gutter bruker pornografiske blader og porno på Internett som kunnskapskilde om seksualitet, mens jenter i større grad finner det i ungdomsblader rettet mot jenter. Hvordan tror dere dette påvirker gutter og jenters forestillinger om kjæresteforhold, flørt og forelskelse?

Pornografi beskrives ofte som vold mot kvinner. Det skyldes blant annet at det er dokumentert mishandling, tvang og overgrep mot kvinner som deltar i pornoindustrien. Hvordan kan en bevisstgjøre andre om at pornografi i stor grad baserer seg på undertrykkelse av kvinner?

Den danske samfunnsforskeren Anette Dina Sørensen hevder at 98 prosent av pornografi som produseres i dag er laget av og for menn. Hva tror dere hun mener med det?

Filmklipp

Filmklipp om seksualitet

Markus og Diana – spionering (2.12)

To gutter fra skolen spør Markus om han vil være med for å spionere på jentene som dusjer. Markus sier at han ikke vil, og blir med en gang beskyldt for å være homo. Guttene snakker om sex og sier at jentene liker at det ikke går for dem med en gang. Guttene snakker om å være opphisset, mens Markus lytter. Guttene smugkikker på jentene mens de dusjer. Mens Markus ser på jentene i klassen, forestiller han seg at en av dem er en kjent filmstjerne som han har sett på tv.

Fucking Åmål – passe på ryktet sitt (3.54)

Elin og storesøsteren Jessica snakker om gutter og forelskelse. Jessica mener at Elin har kysset for mange gutter, og at hun må begynne å tenke på ryktet sitt. Etter hvert begynner de å krangle om hvem som har vært sammen med flest gutter, og hvem som har ligget med flest.

Skolefesten (0.51)

Filmen viser en ungdomsfest med tenåringer. Vi ser en gutt og ei jente som danser sammen. I den andre enden av lokalet sitter en gutt alene. Han betrakter dem. Når de to som danser, går og setter seg, tar gutten mot til seg og går bort til dem og byr opp den andre gutten til dans.

Mongoland – Silje og Pia prater om Siljes kjæreste (2.25)

Klippene fra filmen *Mongoland* bør ses i sammenheng med hverandre.

Silje og Pia er venninner og prater om Siljes kjæreste, Vegar, og hvor fint det er at de er blitt sammen. Det kommer fram at Silje og Vegar ikke har hatt sex etter at de har vært sammen en stund. Silje selv synes det er rart, for hun vil gjerne ha sex, men det virker som om det er noe som plager Vegar på dette feltet.

Mongoland – Vegar spør om sexråd fra en kamerat (1.04)

Vegar besøker en kamerat på jobben. Vegar lurer på hvordan det er å ligge med noen, og han formulerer spørsmålene sine til kameraten som om han spør for en venn. Men det kommer tydelig fram at det er han selv det gjelder. Vegar er tydelig usikker. Kompisens råd er “ knull som faen”.

Mongoland – Pia oppklarer Vegars usikkerhet (5.44)

Det er fest i et hus. Silje og Vegar er kjærester. Pia er venninne av dem begge. Silje ber Pia gå og prate med Vegar fordi det er noe som plager ham, men som han ikke greier å prate med Silje om. Pia spør Vegar om han er jomfru. Vegar innrømmer motvillig at ja, det er han. Pia lurer på hvorfor, og etter hvert kommer det fram at han tror det er noe galt med tissen hans. “Han virke’ ikkje,” sier Vegar fortvilet. Etter noe nøling viser han den til Pia, hun tar så vidt på den, og det viser seg at den virker som den skal.

Spørsmål til elevene om filmklippene

Markus og Diana

Markus treffer to av klassekameratene sine i skolegården. Da Markus nøler med å takke ja til å bli med dem for å spionere på jentene i dusjen, spør de: "Er du homo, eller!?" Kan det tenkes at det er vrident å være gutt og si nei til noe en ikke vil, fordi en blir mistenkt for å være homo?

I filmklippet fra *Markus og Diana* der guttene kikker på jentene i dusjen, snakker de om sex. I hvilken grad tror dere guttenes forestillinger om sex stemmer overens med virkeligheten?

Fucking Åmål

Filmen *Fucking Åmål* fokuserer blant annet på at jenter må passe på ryktet sitt. Hva mener Jessica når hun advarer lillesøsteren Elin om dette? Jessica sier blant annet at en "ikke må ha gjort det med for mange". Sier folk dette i deres omgivelser også? Er det noe gutter skal passe seg for på dette feltet? Er det for eksempel ok for gutter ikke å være opptatt av sex?

Fucking Åmål ble en stor suksess i hele Norden. Et av filmens sentrale tema er to jenter som blir forelsket i hverandre (Elin og Agnes), noe som blir skildret på en sympatisk måte. Ville filmen blitt like populær dersom den handlet om to gutter som forelsket seg i hverandre? Oppfordre elevene til å forklare hvorfor, og hvordan dette eventuelt ville blitt annerledes.

Både informasjonsfilmen *Skolefesten* og klippene fra *Fucking Åmål* fokuserer på homofili. Kan det trekkes paralleller mellom lesbisk og homofil kjærlighet til for eksempel kjæresteforhold på tvers av kultur og religion? Er det enklere eller vanskeligere å oppdage at en føler noe for andre av samme kjønn, hvis en er pakistansk, svensk, engelsk, dansk eller somalisk? Er det forskjeller på dette om en bor på Karmøy, i Lillestrøm, i Bodø eller i Oslo?

Mongoland

I filmen *Mongoland* opplever både Silje og Vegar at det er vanskelig å kommunisere om sex. Silje er frustrert fordi Vegar ikke tar initiativ til sex, mens Vegar er redd for at tissen hans ikke "virker". Er det vanlig å forestille seg at alle andre er normale, og at en selv er annerledes, særlig når det gjelder sex?

I *Mongoland* diskuterer både Silje og Vegar sex med venner. Hva synes dere om rådene som venninna Pia gir Silje, sammenliknet med det Vegars kompis sier (" knull som faen"). Snakker gutter og jenter ulikt om sex? Hvis ja, betyr det at gutter og jenter tenker ulikt om sex? Hva skjer dersom en ikke løser denne typen kommunikasjonsproblemer? Hvordan kan de håndteres?

Skolefesten

Filmen *Skolefesten* viser en gutt som byr opp en annen gutt til dans. Hva tror dere gutten som bys opp svarer? Kan det skje på en fest dere drar på? Ville det vært annerledes dersom det var ei jente som inviterte ei annen jente til å danse? Hva er forskjellen? Har dere forslag til andre måter den lyshårede gutten kunne nærmet seg den mørkhårede gutten på?

Visste du at ...

... mellom 75 og 80 prosent av guttene har hatt sin heteroseksuelle debut når de fyller 19 år? Majoriteten debutterer mens de er mellom 18 og 19 år gamle. (Intervju med androlog Ken Purvis på www.helsenytt.no, publisert 24. juni 2003)

... samtidig som tenåringsjenter blir seksuelt aktive tidligere, er tenåringsmødre et stadig sjeldnere syn. I 1982 ble 22 av 1000 kvinner i alderen 15–19 år mødre. 20 år senere er det samme tallet nede i 10. ("Ung i Norge 2002", NOVA 2003)

... et flertall av ungdommene (to av tre) i en større kartlegging av ungdommers tilværelse rapporterer at de er forelsket i noen nå? Et mindretall (15 prosent av ungdomsskoleelevene og 33 prosent i videregående opplæring) rapporterer at de har en fast kjæreste nå. ("Ung i Norge 2002", NOVA 2003)

Fellesaktivitet
30 minutter

1

Elevoppgaver og aktiviteter

Hva er viktig i et kjæresteforhold?

I denne aktiviteten graderer elevene det som kjennetegner gode relasjoner. En spesiell fordel er at du trolig oppnår å få guttene til å sette ord på hva som faktisk er viktig i et forhold til en person de er forelsket i.

Du trenger

- 30–40 A4-ark
- 3–4 tusjer

Gjennomføring

Nedenfor er det en liste med stikkord. Legg til andre stikkord dersom du tror det passer for din klasse.

nærhet, forståelse, tålmodig, masse sex, nysgjerrig, pirrende, flørt, lytte, tillit, fortrolig, kåt, ærlig, kysse, kontroll, respekt, makt, kommunikasjon

- Plukk ut ni av stikkordene og skriv ett ord på hvert sitt ark. Velg ut stikkordene du synes er viktigst. Eventuelt kan du bruke sju–åtte av dem og la gruppene selv foreslå et par stikkord på hvert sitt ark. Kopier ett sett til hver gruppe.
- Del klassen inn i tre–fire kjønnsblandede grupper. Stikkordene er egenskaper som kan være viktige eller mindre viktige i et kjæresteforhold mellom to mennesker. Gruppene får 15 minutter til å bli enige om en prioritering av egenskapene. Arkene legges ut på golvet i en loddrett rekke. Det øverste arket er mest viktig, og det nederste er minst viktig.

La gruppene diskutere hva de mener er riktig prioritering. Hver gruppe presenterer sin prioritering og begrunner valget sitt.

Diskusjon

- Hva skjer dersom to mennesker som er kjærester, ser etter forskjellige egenskaper hos hverandre? Hvilke utfordringer står de overfor? Hvordan kan de snakke om det?
- Hva kan bli vanskelig hvis de har ulike forventninger til hverandre?
- Hva skjer dersom to mennesker er kjærester, og det ikke gir dem det de er på utkikk etter? Hvordan kan de si ifra om det? Hvordan kan de gjøre det slutt på en måte som sårer den andre minst mulig?

Aktiviteten er oversatt og bearbeidet med tillatelse fra Health Opportunities Team Scotland ved John Nicholls. Aktiviteten brukes også i kapittelet “Vennskap”, side 29, i en litt annen versjon.

2 Romskip mot fordommer

Denne aktiviteten utfordrer elevens homofobi og fordommer knyttet til seksuelt mangfold. Aktiviteten oppfordrer unge mennesker til å vurdere hvordan personer som ikke er heteroseksuelle, behandles, og hvordan det kan oppleves å være i den situasjonen. Forskning har dokumentert en bekymringsverdig høyere andel unge som har forsøkt å begå selvmord eller vurderer å gjøre det, blant homoseksuelle/lesbiske/bifile ungdommer enn blant unge som betrakter seg selv som heteroseksuelle (Hegna 1999, Steinsvåg 2002). Derfor er det god grunn til å utfordre stereotype forestillinger om homofile og lesbiske.

Gjennomføring

Be klassen idémyldre alt de har hørt folk si om homoseksuelle og lesbiske. Skriv stikkordene på tavla eller et flippoverark.

Klassen skal så tenke seg at de alle er enten homoseksuelle eller lesbiske som har blitt lei av livet på jorda. Derfor har de sammen kjøpt et romskip som de nå befinner seg ombord i på vei til planeten Mars. En halv time før skipet lander, får de kjennskap til at det har blitt sendt en e-post til marsboerne fra mange betydningsfulle mennesker på jorda: presidenter, statsministre, popstjerner, direktører, kjendiser, forskere, paven osv. E-posten inneholder alle stikkordene fra elevenes idémyldring. Den advarer marsboerne om hva slags folk som er inni romskipet som snart skal lande.

Del klassen inn i tre–fire kjønnsblandede grupper. La dem få ti minutter til å foreslå noen strategier for å overbevise marsboerne om at e-postens innhold er feil, og at alle i romskipet er ålreite folk.

Hver gruppe får deretter et par minutter til å presentere forslaget sitt til hvordan de kan overbevise marsboerne om at e-posten tar feil, og at elevene har rett. Du er diplomat og ambassadør fra Mars og har kjørt ut til romskipet for å høre deres (elevenes) syn på saken. Elevenes oppgave blir å overbevise deg som representant for marsboerne. Hver gang en gruppe har presentert strategiene sine, skal du høflig, men bestemt avvise forslagene og opplyse om at de foreslåtte strategiene allerede er forsøkt, og at ingen av dem har vist seg å fungere. Argumenter og vær så bestemt som du mener det er riktig å være i din klasse, ut fra hvor godt du kjenner elevene.

Så sant du har tid, bør hver gruppe få presentere sine strategier to ganger for å oppnå en viss frustrasjon blant elevene. Diskusjonen nedenfor er likevel viktigere enn en ekstra runde med strategier.

Diskusjon

Denne delen er svært viktig og må ikke droppes! Innholdet i e-posten som ble sendt til Mars, følger hver eneste homofile mann og lesbiske kvinne i alle situasjoner: skole, jobb, familieliv, fritidsaktiviteter osv.

- Hva synes klassen om dette?
- Hvorfor er samfunnet så fiendtlig innstilt overfor homofile og lesbiske?
- Hvorfor er det allment akseptert at heteroseksualitet er overlegen andre former for kjærlighet og seksualitet?

Fellesaktivitet og
gruppeoppgave
45–60 minutter

Gruppene får nå ti minutter til å lage en liste over hvordan homofile og lesbiske sannsynligvis opplever de svært negative holdningene omgivelsene har til dem, og hvordan det føles. Hver gruppe får et par minutter til å presentere lista si.

Spør elevene hva hver enkelt kan gjøre for å vise at de ikke er enige i stikkordene som ble skrevet på tavla eller flippoveren i starten av undervisningstimen.

Aktiviteten er oversatt og bearbeidet med tillatelse fra Health Opportunities Team Scotland ved John Nicholls.

Visste du at ...

... "Homofile menn er blitt framstilt som feminine, upålitelige eller pedofile. Lesbiske har vært framstilt som harde, mannhaftige, alkoholiserte mannshatere. Mange vil nok i dag kvie seg for åpent å uttrykke slike stereotype forestillinger, men i underholdningsbransjen lever mange av disse mytene ennå og de blir ledd av, noe som kan tyde på at de fortsatt lever i beste velgående hos mange". (Psykiateren Reidar Skår i artikkelen "Anti-homoseksuelle holdninger og selvmord", Suicidologi 1/2002)

3 Ordliste om seksualitet

Homofil – en person som tiltrekkes av mennesker av samme kjønn. I dag omtaler mange mannlige homofile seg selv som homser.

Heterofil – en person som tiltrekkes av personer av det motsatte kjønn. Blir også kalt streit.

Lesbisk – ord som beskriver kvinner som er homofile. Mange lesbiske bruker lesbe om seg selv.

Transseksuell – person som føler at han eller hun er født i feil biologisk kropp, og derfor ønsker å skifte kjønn. Transseksuelle kan være både homofile og heterofile.

Biseksuell – person som kan bli forelsket i både menn og kvinner.

Transvestitt – heterofile og homofile menn som av og til kler seg i kvinnekler. Det gjelder også heterofile og lesbiske kvinner som kler seg som menn.

Heterosexisme – oppfatning om at streite mennesker er bedre eller mer normale enn personer med andre former for seksualitet.

Hvem er vi?

Noen hevder at vi hele tida beveger oss på en “seksualitetslinje”, der ytterpunktene er heteroseksualitet og homoseksualitet. Det vil si at vi sjelden er helt og fullt enten streite eller homo, men at vi vanligvis er mest av det ene, mens vi andre ganger er mer av det andre. Se på linja nedenfor. Tenk igjen om hvor du ville plassere deg selv på linja i dag og en annen dag. Du trenger ikke å sette et merke på linja eller fortelle det du tenker til andre. Dette er bare en øvelse du kan gjøre på egen hånd.

100 % homoseksuell

100 % heteroseksuell

Vil du vite mer?

Spørsmål om ungdoms helse, samliv og seksualitet: www.suss.no eller SUSS-telefonen: 800 33 866.

Homofiles ungdomstelefon: 810 00 277

Ordlisten på denne siden er i hovedsak hentet fra Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjørings (LLH) informasjonshefte for ungdom, *Forelsket*.

Gruppearbeid
45–60 minutter

4

Forelskelse: historien om Kim og Alex

Forestillingene om at gutter bare er opptatt av sex, og at jenter i større grad fokuserer på følelser, lever i beste velgående. I denne aktiviteten skal elevene sette ord på hva som er viktig i et nært forhold mellom to mennesker. Det er ikke umulig at guttene peker på helt andre karakteristika enn sex når de prioriterer hva som er viktig i nære relasjoner. Dette kan være overraskende for guttene selv (noe du kan nevne mot slutten av aktiviteten dersom det er naturlig). Ikke minst kan denne aktiviteten være nyttig for jentene og læreren, som kanskje har en forestilling om at “gutter er gutter”, og at det er lite å gjøre med dem.

Gjennomføring

Historien handler om Kim og Alex, to personer med kjønnsnøytrale navn. Det vil si at den i prinsippet kan handle om en gutt og ei jente, to jenter eller to gutter. Det er opp til elevene å finne ut og bestemme hvilket kjønn personene skal ha. La dem utforske mulighetene som denne dikteriske friheten åpner for. Informasjonskortene på neste side kopieres opp til bruk i timen.

Alex og Kim har gått på skole sammen de siste årene. Kim har lenge vært forelsket i Alex, men har ikke tort å ta kontakt eller be Alex med på kino eller liknende.

La klassen svare muntlig på følgende:

- Gi noen grunner til at Kim ønsker å være kjæreste med Alex.
- Nevn årsaker til at det kan være vrient for Kim å invitere Alex med ut.
- Kom med forslag til hvordan Kim kan invitere med seg Alex ut. (Elevene skal beskrive situasjonen og hva Alex kan tenkes å si når Kim tar kontakt.)
- Hva vil det være ålreit for Alex å svare på invitasjonen fra Kim dersom interessen er gjensidig?
- Hva kan Alex gjøre hvis Alex ønsker å takke nei?

Del klassen inn i tre–fire grupper. I løpet av undervisningstimen skal hver gruppe skape sin historie om Kim og Alex. Det er viktig at du gir elevene kunstnerisk frihet til å utvikle historien med utgangspunkt i informasjonskortene på neste side. Del ut et kort for hvert stadium i historiet utviklingen. Det er ingen riktig eller gal retning på historien. Men eventuelle overtramp i form av sjikanerende språk, ord og uttrykk slår du selvsagt ned på underveis. Ta det opp under diskusjonen til slutt dersom det er nødvendig.

Alle gruppene får de samme opplysningene. Gruppene får åtte minutter per informasjonskort til å bli enige om hva som skal skje videre i historien. Etter hvert kort som er blitt diskutert, lar du et par elever fra hver gruppe få et par minutter på å fortelle historien for resten av klassen. Hendelsesforløpet er trolig forskjellig i gruppene. Presiser at dette ikke er en konkurranse, ingen historie vinner.

Informasjonskort

1: En dag tar endelig Kim mot til seg og spør om Alex har lyst til å bli med på en fest. Alex blir veldig glad og sier: "Ja! Det vil jeg gjerne!"

Grappa skal lage en historie om hvem som er på festen, hva som skjer med Kim og Alex, om de danser sammen eller kysser hverandre, eller kanskje ikke noen av delene.

Skjer det noe fint, trist, morsomt eller dramatisk? Gjør de noe de synes er bra, eller noe de angrer på?

2: Etter helga er Alex og Kim tilbake på skolen igjen.

Hva skjer når de treffer hverandre? Har de gjort noe "de angrer på", eller er alt i orden?

Hva sier andre i klassen? Hvordan har Alex og Kim det med seg selv?

3: Hvordan kan vi oppføre oss når vi kommer i en situasjon der vi ikke helt vet hva som forventes av oss? En slik situasjon kan være en fest der noen viser interesse for oss, eller vi har lyst til å flørte med en annen.

Hvordan viser vi andre mennesker respekt eller krever at andre tar hensyn til oss?

Diskusjon

- Hvordan tror dere Kim og Alex opplever det når de er tilbake på skolen?
- Er det noe vi andre kan gjøre for at de to skal ha det ok og ikke såre hverandre?
- Hvordan kan venner, klassekamerater eller foreldre være med på å gi personer som Kim og Alex trygghet til å være seg selv, tørre å vise følelser, forelske seg – eller si ifra om hva de vil eller ikke vil?
- Hvordan kan vi vise at vi bryr oss om andre som er i samme situasjon som Kim og Alex?
- Ville historien fortont seg annerledes om Alex og Kim hadde vært to jenter, to gutter eller en jente og en gutt?

Kristendoms kunnskap med religions- og livssynsorientering, hovedmomenter for 9. klasse	“Elevene skal tilegne seg kunnskaper og øve opp sin etiske bevissthet gjennom samtale om emner som sosialt ansvar, mobbing, selvmord, vold, rasisme, konfliktløsning, likestilling og likeverd.”
Nasjonalt valgfag, samliv og seksualitet, videregående opplæring	“Kunne drøfte hvordan seksualitet og maktutøvelse kan ha nær forbindelse”

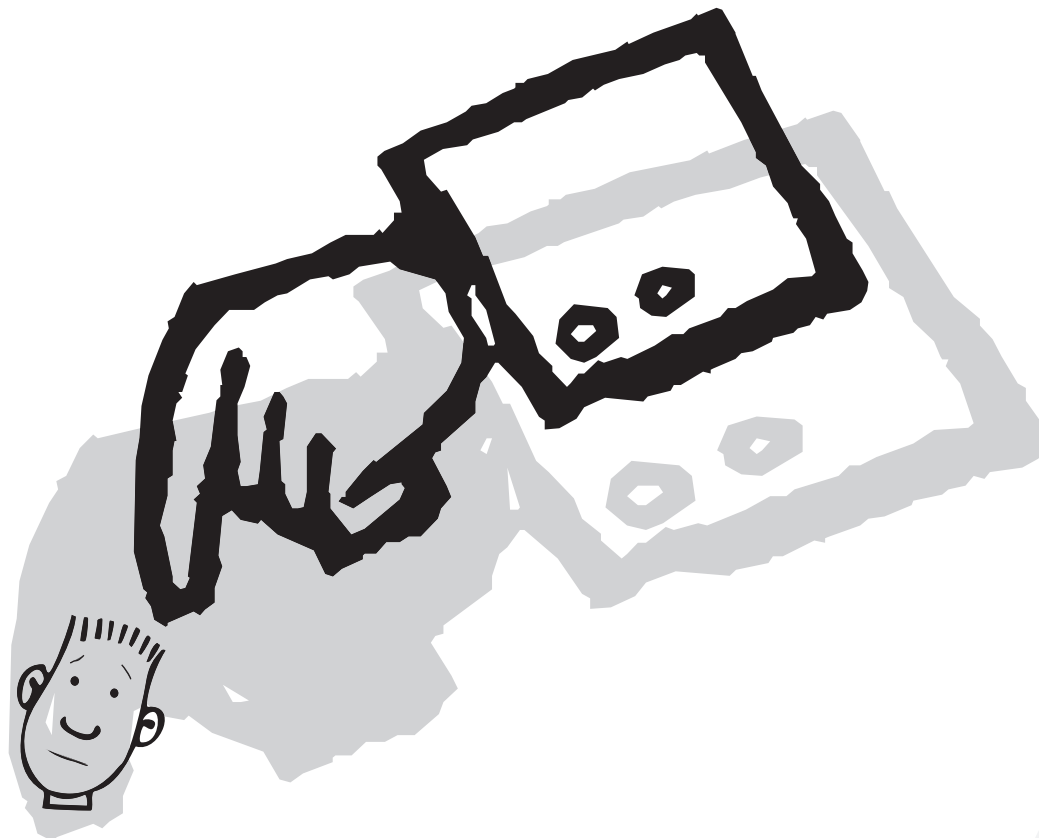
6

Makt, vold og trakassering

Frykten for å bli utsatt for vold gjelder alle. Gutter og jenter rammes imidlertid av ulike former for vold. Gutter er mer utsatt i det offentlige rom, mann mot mann, i bymiljø på kveldstid. Vold mot jenter skjer oftere i privatsfæren, og den utøves gjerne av en person de kjenner. Det betegnes ofte som vold i hjemmet og er en type vold det fremdeles hviler tabu ved. Menns vold mot kvinner vet vi stadig mer om. Gutters vold mot jenter er mindre dokumentert. Det vi vet, er at det er flest gutter som mobber, og at de i større grad mobber jenter enn gutter (Olweus 1992).

Vold gir seg mange uttrykk. Fysisk vold er ett av dem. Mobbing, seksuell trakassering og mer usynlig maktutøvelse er former for vold som rammer flere – og oftere. Jenter utøver også vold, men da gjerne med mindre merkbare uttrykk, som sosial utestenging og baksnakking. En sentral utfordring for å hindre vold går blant annet ut på å mobilisere den positive kraften hos majoriteten av barn og unge som er til stede når volden rammer. Tilskuerne vet som regel alltid at vold er galt. De er gjerne flere enn den eller de som utøver vold. En strategi for å forebygge vold er dermed å synliggjøre den tause majoritetens potensial til å ta affære.

I 2003 ble det for første gang i Norge utgitt en offentlig utredning om menns vold mot kvinner. Utredningen dokumenterer at “[m]enns vold mot

kvinner i nære relasjoner er et verdensomspennende fenomen av betydelig omfang og utgjør et *alvorlig samfunnsproblem*. (...) Vold i nære relasjoner har en klar *kjønnsretning* der offeret som hovedregel er en kvinne og utøveren som hovedregel er en mann. Mannens dominans og makt i relasjonen kommer til uttrykk gjennom vold og overgrep og er vesentlig for å forstå mekanismen som inngår i voldsrelasjonen og konsekvensene vold har for de utsatte og for samfunnet.” (NOU 2003:31, side 11, kursiv i originaltekst).

Forskning viser også at den kjønnete volden rammer barn og unge (Isdal 2000). Psykologen Per Isdal skriver at “[b]arna lever i volden og (...) [d]e opplever volden og farsmakten overalt. De (barna) kan fortelle om en grunnstemning av sosial sårbarhet, psykisk, fysisk og sosial slitasje. (...) På denne måten preger volden hverdagen for mange – volden blir sentrum i den tilværelsen som barna skal vokse og utvikle seg innenfor.” (NOU 2003:13, side 62).

De av oss som lever uten trusler og maktutøvelse av dette slaget kan ha godt av å kjenne på følelsen av avmakt og redsel som mange barn og unge gjennomlever dag etter dag. Det knyttes fremdeles betydelig tabu til vold i hjemmet og menns vold mot kvinner i samfunnet vårt. Problemstillingene berøres i musikkvideoen “Break the Chain” som forsøker å skape rom for diskusjon og refleksjon.

Hensikten med undervisningsopplegget

- Sette søkelys på trakassering og vold
- Bidra til refleksjon rundt kjønnsbasert vold som samfunnsproblem. Hvorfor forekommer vold? Hva kan vi gjøre for å hindre vold i hjemmet?
- Vise at seksuell trakassering, det vil si krenkende atferd med utgangspunkt i kjønn, aldri kan rettferdiggjøres – at ingen har rett til å utøve vold mot andre

Visste du at ...

... gutter har større risiko for å bli utsatt for vold enn jenter? En rapport om danske ungdommers helsesituasjon viser for eksempel at tolv prosent av 15–16-årige gutter og ni prosent av jenter i samme aldersgruppe har opplevd fysisk vold de siste 12 månedene. (Helweg-Larsen m. fl. 2003)

...det er dobbelt så mange gutter som jenter som blir drept i trafikken på sykkel? (Statistisk sentralbyrå 2003)

Spørsmål til elevene

Er det like lett for gutter og jenter å snakke om hvordan de har det? Hvilke forskjeller mener dere eventuelt det er? Står gutter og jenter overfor ulike problemer dersom de skal vise at de er triste eller blir trakassert eller mobbet?

Hvordan viser gutter og jenter omsorg for hverandre? Avhenger det mest av hvordan den enkelte er, eller finnes det kjøreregler for hva en gutt og ei jente kan si eller gjøre overfor en kamerat eller venninne?

Hvordan kan kjærlighet omskapes til kontroll, sjalusi og hat?

Seksualisert trakassering er mye mer enn å klype andre i rumpa. Har dere forslag til hva dette kan være? (Det regnes som seksualisert trakassering dersom mottakeren opplever det som krenkende: ord, tegninger eller tekstmeldinger med krenkende eller usant innhold, det å legge ut krenkende bilder av noen på Internett (ryktespredning) uten vedkommendes samtykke, osv.)

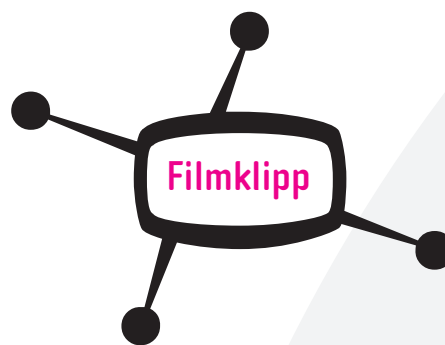
Hva kan du gjøre dersom du opplever å bli seksualisert trakassert eller kjenner noen som blir utsatt for det?

Hva mener du læreren eller andre voksne burde gjøre dersom de vet at dette skjer med noen på din skole?

Møter gutter og jenter med etnisk minoritetsbakgrunn ulike krav fra omgivelsene? Hvem eller hva er det eventuelt som er den største trusselen for unge jenter og gutter med etnisk minoritetsbakgrunn?

Tenk over hva som er tema i enkelte dataspill og filmer. Gi noen eksempler på spill, filmer, reklame eller musikk som handler om vold. Hvordan framstilles volden: ironisk, realistisk, som en heltedåd eller som noe naturlig?

De aller fleste filmer lages av menn. Spiller det noen rolle for hvordan personene i filmen framstilles? Har dere sett filmer som framstiller kvinner først og fremst som pene og menn som handlekraftige verdensmestere? Hvordan ser de ut? Har menn og kvinner like mye klær på seg i filmene? Hva er alderen på kvinner og menn som er med i actionfilmer?

Filmklipp om makt, vold og trakassering

Fucking Åmål – veddemål (2.45)

Elin inngår et veddemål med søsteren sin. Det går ut på at Elin skal få 20 kroner dersom hun kysser Agnes. Elin vinner veddemålet ved å få Agnes til å sette seg ved siden av seg på sengen og kysse henne. Kysset blir avbrutt ved at Elin reiser seg og løper ut av rommet til søsteren som venter utenfor. Agnes blir sittende på senga. Elin og søsteren løper ut av huset og ler.

Kroppen min – gode menn (2.42)

Kvinnen i klippet forteller om hvordan hun ser for seg en "god mann", en som viser omsorg, og som er til stede når hun trenger ham. Klippet kan fungere som kontrast til resten av de ganske voldsomme filmsekvensene i kapittelet.

Break the Chain – om vold i familien (4.02)

Filmen er en dansk musikkvideo i engelsk språkdrakt. Den forteller en kort historie om mor, far og sønn, der far slår mor. Når det skjer, søker sønnen ly hos kjæresten sin. I en situasjon der han er sammen med kjæresten, blir han sint. Det ender nesten med at han slår henne, men lar det være.

Schpaaa – introduksjon (2.50)

Jonas presenterer kameratene sine: Ali, Emir, Jack og Lille-Jan. Klippet beskriver deres hverdag i Oslo.

Schpaaa – bråk (2.17)

Guttegjengen banker opp en fyr i en leilighet. Deretter drar de til en bensinstasjon, der de blant annet stjeler et Donald Duck-blad. Jonas og Emir leser bladet sammen. Emir leker med en kniv i ansiktet på Jonas.

Schpaaa – innbrudd (3.48)

Kameratgjengen gjør innbrudd i en videoforretning på oppdrag av en av deres kontakter. Guttene går amok i kiosken og knuser inventaret. Politiet kommer brått til kiosken, guttene rømmer ut bakveien, men politiet griper flere av dem til slutt.

Visste du at ...

... en kartlegging av vold mellom unge mennesker i Irland konkluderte med følgende:

- Unge mennesker har i høy grad opplevd trakassering, misbruk og vold. Mange ungdommer har kjennskap til at noen i det nære sosiale nettverket (familie, venner eller lokalmiljø) har vært utsatt for trakassering, misbruk eller vold.
- Ungdommene viste manglende innsikt i hvilke handlinger som faller inn under begrepene voldtekt, overfall og trakassering.
- Selv når unge kvinner og menn forteller om sammenfallende voldsrelaterte erfaringer innen heteroseksuelle relasjoner, fører det til mer alvorlig konsekvenser for jenter enn for gutter.

Kilde: www.womensaid.ie, prosjektet "Teenage Tolerance" (2002).

Spørsmål

Spørsmål til elevene om filmklippene

Fucking Åmål

I *Fucking Åmål* kysser Elin Agnes for 20 kroner. Deretter løper hun ut av huset sammen med søsteren Jessica. Hvordan tror dere Agnes føler seg da? Er dette vold eller seksualisert trakassering? Hvorfor / hvorfor ikke?

Break the Chain

Sekvensen fra *Break the Chain* handler om vold i hjemmet. Hvilke årsaker kan ligge til grunn for at vold i hjemmet finner sted?

Vold i hjemmet og menns vold mot kvinner er fremdeles tabubelagt. Hvorfor det? Hvem kan en sønn eller datter som lever med vold i hjemmet, henvende seg til for å få hjelp? Skolen? Venner? Politiet?

Hva ville du foreta deg om det var en av dine venner som var i ferd med å slå kjæresten sin (slik gutten nesten gjør i filmen)?

Hva kan vi gjøre for at vold i hjemmet skal bli enklere å prate om?

Kroppen min

I sekvensen fra filmen *Kroppen min* snakker fortelleren om en "god mann". Gi forslag til noen omsorgsfulle, mannlige rollemønstre som dere identifiserer dere med. Dersom det er vanskelig å finne menn som viser omsorg for andre, sier eventuelt det noe om (fraværende) mannlige omsorgsverdier?

Schpaaa

Schpaaa-klippene føyer seg inn i tradisjonen som ser innvandregutter som brutale bråkmakere. Kan slike beskrivelser bidra til fordommer mot gutter med etnisk minoritetsbakgrunn?

Når vi leser i avisene om at "asylsøker ranet eldre kvinne", gjør det noe med oss. Greier vi å møte hverandre uten fordommer? Kommer dere på noen filmer eller tv-serier der denne gruppen ungdommer framstilles på en positiv måte?

Hvordan kan en lage filmer som handler om innvandrerungdom, og som ikke spiller på vold?

Fakta!

Seksualisert trakassering

Det brukes flere begreper om hverandre for å betegne seksualisert trakassering. Ofte benyttes termer som seksuell trakassering eller sex-trakassering, og til tider også sex. I denne trykksaken er det derimot valgt å benytte begrepet seksualisert trakassering fordi dette bedre synliggjør kontrasten mellom sex som noe en frivillig har eller gjør, i motsetning til seksualisert trakassering. Sistnevnte innebærer at en part med makt forsyner seg av en annen person sin kropp. Denne typen handlinger inngår som en del av det større bildet som omhandler seksualisert vold generelt. Seksualisert vold er et forholdsvis vidt begrep som også omfatter fenomener som prostitusjon, handel med kvinner, trakassering og så videre.

Seksualisert trakassering kommer til uttrykk på ulike vis. En utbredt oppfatning er at seksualisert trakassering forutsetter en form for fysisk overgrep. Det er feil. Seksualisert trakassering forekommer også uten berøring. Å ringe til noen, skrive brev eller sende tekstmeldinger med seksuelt innhold er å trakassere andre seksuelt, dersom det oppfattes krenkende. Den som krenker, forsøker ofte å bagatellisere atferden sin. Det er vanlig å bortforklare og bagatellisere det som en uskyldig spøk, og at det bare var for moro skyld.

Likestillingsombudet bruker termen "seksuell trakassering". De betrakter seksuell trakassering som uønsket seksuell oppmerksomhet som er plagsom for den som utsettes for dette. For at det skal foreligge seksuell trakassering, må det være vist "seksuell oppmerksomhet". Det vil si at oppmerksomheten må være seksuelt betont eller av seksuell karakter. Eksempler på oppførsel som kan være seksuell trakassering:

- unødvendig berøring og "plukking"
- nærgående kommentarer om mottakerens kropp, klær eller privatliv
- seksuelle framstøt, forslag og hentydninger
- visning av pornografiske bilder, plystring og kroppsbevegelser som har seksuelle undertoner

Kilde: www.likestillingsombudet.no

Fakta!

Fellesaktivitet
20 minutter

1 Elevoppgaver og aktiviteter

Kjærlighet eller sjalusi?

Spørsmålene på neste side kan være et godt utgangspunkt for å diskutere holdninger i forhold til hvorvidt en har rett til å kontrollere noen en er forelsket i eller glad i.

La elevene fylle ut skjemaet hver for seg. Deretter får de si noen ord om hva de synes om spørsmålene. Hva har de svart på? Hva dreier dette seg om? Er det noen sammenheng mellom spørsmålene og virkeligheten? Bruk gjerne veiledningen til elevarket (side 62) for å løfte fram viktige aspekter i diskusjonen. Du kan også dele ut kopier av veiledningen til elevene i løpet av diskusjonen.

Til slutt kan du spørre dem hvordan de ville forholde seg til andre som eventuelt har slike holdninger. Er det noe de kan gjøre for å påvirke andre til å unngå å forveksle maktmisbruk med kjærlighet og omsorg?

Den offentlige utredningen "Retten til et liv uten vold" (2003) framhever at et særtrekk ved menns vold mot kvinner og barn i nære relasjoner er den tette sammenvevningen mellom vold og kjærlighet. Den irske undersøkelsen "Teenage Tolerance 2002" påviser også at kontroll og maktbruk finner sted blant unge i intime relasjoner. Dette illustrerer at det er viktig å reise fokuset på kommunikasjonen i gutter og jenters intime relasjoner.

Spørsmålene kan kombineres med historien på side 66 om den 17 år gamle jenta som har ringt til Barneombudet og fortalt om en vond opplevelse hun har hatt.

Kjærlighet eller sjalusi?

Sett ring rundt det svaralternativet (ja eller nei) som du mener passer best.

1	Sjalusi er et tegn på kjærlighet.	JA	NEI
2	Jenter liker at gutter er pågående og aggressive, og at de tar kontroll.	JA	NEI
3	Det er voldtekt dersom en person bruker makt for å tvinge en annen person til å ha sex.	JA	NEI
4	Hvis ei jente kler seg utfordrende, ber hun om sex.	JA	NEI
5	Jenter som sier nei, mener egentlig ja.	JA	NEI
6	Når en gutt blir kåt, er han umulig å stanse.	JA	NEI
7	De fleste seksuelle overgrep begås av fremmede.	JA	NEI
8	Hvis ei jente blir med en gutt alene hjem, sier hun ja til sex.	JA	NEI
9	Hvis en gutt spanderer mye, for eksempel kino eller middag, fortjener han sex.	JA	NEI

Oversatt, bearbeidet og gjengitt med tillatelse av Michael Kaufman. www.whiteribbon.com og www.michaelkaufman.com.

Kilde: Michael Kaufman er en kanadisk skribent, foreleser og konsulent inn kjønns- og likestillingsspørsmål. Han har ved flere anledninger besøkt Norge.

Veiledning til elevarket “Kjærlighet eller sjalusi?”

- 1 Feil. Sjalusi handler om å kreve at en eier noen.
- 2 Feil. Ingen liker å bli dominert av andre. Aggresjon og kontrollerende oppførsel brukes for å bestemme og styre over andre. Det er en måte å nekte den andre personen å være likeverdig på.
- 3 Feil. Sex uten samtykke er voldtekt. Akkurat som vi ikke legger skylden på en person som blir ranet eller drept, kan vi ikke legge skylden på en person som lider skade for angriperens atferd og overgrep.
- 4 Feil. Ingen ber om å bli utsatt for overgrep eller trakassering. Måten ei jente kler seg på, er ingen unnskyldning for ikke å respektere henne. Jenter, akkurat som gutter, har krav på respekt uavhengig av klesstil, hudfarge, religion og seksuell legning.
- 5 Feil. Nei betyr nei – uansett. Usikkerhet betyr nei. Mumling, som “vent”, “stopp”, “jeg vet ikke helt”, “jeg tror jeg skal gå hjem”, skal respekteres. Det finnes ingen unnskyldninger. “Jeg skjønnte ikke hva hun mente”, eller “hun sa jo ingenting” duger ikke. Dette handler ikke om intuisjon, men om grunnleggende sosiale ferdigheter. Er gutten usikker, må han spørre.
- 6 Feil. Gutter trenger ikke sex mer enn jenter. Gutter bobler ikke over av mer hormoner enn jenter. Jenter kan være like kåte som gutter. Forskjellen er at det kanskje er flere gutter enn jenter som snakker om å være kåt. Det er mindre akseptabelt å anerkjenne jenters seksualitet som det den er, nemlig naturlig. Dersom en opplever ubehag, er det helt ålreit å stoppe.
- 7 Feil. De fleste seksuelle overgrep utføres av noen som kjenner jenta, svært ofte hennes nærmeste: kjæresten, kameraten, treneren, naboer, kollegaer eller familiemedlemmer. Overgriperen er sjelden “fyren som følger etter deg på gata nattestid”.
- 8 Feil. Samtykke til sex forutsetter en handling med ord og kroppsspråk. Selv om ei jente blir med en gutt hjem eller er alene med ham i et hus eller hjemme hos foreldrene, betyr ikke det nødvendigvis at hun vil ha sex. Dersom en gutt tar initiativet til sex på dette grunnlaget, uten å sjekke om jenta også vil ha sex, beveger han seg raskt i retning av å begå seksuelle overgrep.
- 9 Feil. Ingen kan skylde andre sex. Du kan ikke forvente det av andre, og andre kan ikke kreve det av deg. Sex skal heller ikke oppfattes som en takknemlighetshandling. Sex er kommunikasjon, ikke betalingsmiddel.

Oversatt og gjengitt med tillatelse av Michael Kaufman. www.whiteribbon.com og www.michaelkaufman.com.

2 Hvilke ord passer sammen? – kjønn og vold

Tegn en strek fra stikkordene i venstre kolonne til forklaringen du mener er korrekt i høyre kolonne.⁸

1 Seksualisert trakassering	a) Å påvirke andre til å handle mot sin vilje. Person A har makt over person B i den grad A kan få B til å gjøre noe B ellers ikke ville ha gjort.
2 Voldtekt	b) Seksuelt misbruk av barn og mindreårige, ofte brukt spesifikt om overgrep som forekommer i familien.
3 Makt	c) En form for mobbing som kan oppleves svært truende dersom den gjentar seg over tid. Mindre åpenlys og vanskelige å oppdage enn mobbing som foregår direkte og åpenlyst for eksempel i skolegården.
4 Homofobi	d) Uønsket seksuell oppmerksomhet som er plagsom for den som blir trakassert. Vise krenkende bilder, klå på en person, fortelle "uskyldige" spøker, o.l.
5 Baksnakking	e) Overdreven frykt for homofile og lesbiske.
6 Incest	f) Seksuell aktivitet som tvinger deg til sex. Gjelder alt fra beføling til samleie.
7 Gateslagsmål	g) Person som uttrykker sterkt behov for å kontrollere livet til kjæresten sin.
8 Vold i hjemmet	h) Vold som rammer flest gutter og menn, og som oftest finner sted på kveldstid i helgene. Få kvinner rammes direkte av denne typen vold.
9 Sjalu	i) Også kalt kvinnemishandling. Hittil et svært under-rapportert voldsproblem der (i de fleste tilfeller) en mann utøver vold mot samboeren eller kona. Tidligere prioriterte ikke politiet slike henvendelser da det ble ansett som privat. Denne typen vold rammer flest kvinner.

Riktige svar: 1 og d, 2 og f, 3 og a, 4 og e, 5 og c, 6 og b, 7 og h, 8 og i, 9 og g.

Fellesaktivitet
45 minutter

3

Vi gir hverandre merkelapper

Aktiviteten retter søkelyset mot hvordan det er å bli diskriminert på grunn av alder, kjønn, hudfarge osv. Den utforsker sammenhengen mellom andres forventninger til oss og hvordan vi oppfører oss. Samtidig påvirker vår egen atferd andres selvbilde og deres oppførelse. Aktiviteten gir et godt grunnlag for å diskutere konsekvensene av å diskriminere andre eller selv å bli utsatt for det.

Du trenger

- tusjer
- maskeringstape eller selvklebende lapper

Forberedelse

Skriv en personlig egenskap på hver lapp, for eksempel lat, morsom, dum, smart, pen, klossete, uansvarlig, modig, naiv, streng, snill, fiendtlig, slem, ekkel, søt.

Bestem en oppgave som klassen skal samarbeide om å utføre: lage en plakatt, planlegge en stor fest, flytte møbler, osv. (For eksempel kan du be dem forestille seg at stedet får besøk av en kjent artist.)

Gjennomføring

Elevene får hver sin selvklebende lapp som de plasserer i panna si uten å se på den. Ingen av dem skal vite hvilken egenskap de selv er tildelt.

Forklar oppgaven som klassen skal utføre i fellesskap. Presiser at mens de gjør det, skal de behandle hverandre i forhold til den egenskapen hver enkelt har fått tildelt. Hvis det for eksempel står "LAT" i panna på en elev, skal de andre behandle henne som om hun alltid er lat, men uten å bruke dette ordet! De skal ikke fortelle henne hva som står på merkelappen.

Det er viktig at elevene legger sin flid i å behandle hverandre i henhold til de egenskapene de har fått tildelt.

Når det nærmer seg slutten av aktiviteten, kan elevene gjette hva som står på deres egen merkelapp, men det er ikke det sentrale ved aktiviteten.

Diskusjon

Denne delen er svært viktig og må ikke droppes! Begynn med å spørre elevene om de greide å gjette egenskapen de fikk. Led etter hvert diskusjonen over på andre sider ved aktiviteten:

- Hva følte dere i løpet av aktiviteten?
- Var det vanskelig å behandle de andre slik merkelappene tilsa?
- Forsøkte noen etter hvert å leve opp til den måten de andre behandlet dem på? Begynte for eksempel eleven med "MORSOM" i panna å fortelle vitser og oppføre seg mer selvsikkert? Ble hun eller han som fikk merkelappen "LAT" mer passiv etter hvert?
- Hva slags merkelapper gir vi andre i det virkelige liv? Hvordan påvirker det disse personene, og hvordan griper det inn i måten vi behandler dem på?

- Er det noen som lettere får bestemte merkelapper i det virkelige liv?
- Har dere opplevd at dere eller andre er blitt møtt med fordommer på grunn av merkelappene alder, kjønn eller hudfarge?

Vær varsom

Vær oppmerksom på hvem du tildeler hvilke egenskaper. Dersom en person i gruppa allerede betraktes som lat, passer det dårlig at vedkommende får denne karakteristikken i aktiviteten. Derfor er det viktig at det er du som tildeler merkelapper. Formålet med aktiviteten er ikke å framprovosere eventuelle underliggende personlige konflikter i klassen, det vil tvert imot være svært destruktivt og må unngås. Dersom du styrer aktiviteten og klassen er trygg på deg, kan aktiviteten være svært tankevekkende. Følelsene og bevisstheten som vekkes om diskriminering, kan være langt mer virksomme enn vanlig undervisning i temaet.

Aktiviteten er oversatt og gjengitt med tillatelse fra Europarådet. Den er hentet fra Europarådets publikasjon *Education Pack: All different, all equal* (1995) og er basert på en idé funnet i *Curriculum Resources Pack: Cultures and Lifestyles*, Dorset Education Services, Dorset, England.

4 Silje og Mohammed – Fordommer

Formålet med aktiviteten er å utforske forestillinger vi har om personer fra andre kulturer, sosiale grupper, osv. Aktiviteten øker innsikten i hvordan forestillingene våre om andre styrer forventningene våre til personer som tilhører andre grupper.

Du trenger

- 3–5 tennisballer, håndballer e.l. (én ball per gruppe)
- penn og papir til bruk for en observatør per gruppe
- tavle

Gjennomføring

Del klassen inn i grupper på 6–8 personer. Be en i hver gruppe om ikke å delta i aktiviteten, men fungere som observatør. Vedkommende skal notere korte stikkord om hvordan det hele utvikler seg.

Hver gruppe skal lage en historie ved hjelp av en ball. Presiser at dette ikke er en konkurranse.

Vis hvordan leken fungerer ved å si: “Dette er historien om Silje, ei jente fra Trondheim,” og send ballen til en i gruppa som fortsetter historien om Silje med en setning eller to. Vedkommende kaster ballen til en annen elev som dikter mer på historien. Fortsett på dette viset slik at historien blir til i samarbeid. Det er best om historien utvikler seg spontant og med en rask rytme.

Etter at ballen har gått 10–12 kast mellom elevene i gruppa, stanser du klassen og sier: “Silje kjenner Mohammed, en afghansk gutt som også har en historie å fortelle.” Hver gruppe dikter så Mohammeds historie mens de kaster ballen til hverandre.

Etter 10–15 minutter stanser du historiefortellingen.

Fellesaktivitet
45 minutter

Diskusjon

Be observatørene lese opp notatene de har tatt underveis. Stemmer observatørens notater overens med gruppemedlemmenes forståelse av historien? Be hver gruppe fortelle hva de synes om historiene om Silje og Mohammed, og hva det forteller om livet til de to ungdommene. Fortsett med kommentarer om hva slags inntrykk vi har av gutter og jenter fra Trondheim og Afghanistan. Notér på tavla stikkord fra diskusjonen. Spør elevene om hvor disse inntrykkene og forestillingene kommer fra. Hadde alle sammenfallende inntrykk av Mohammed og Silje? Hvilke inntrykk skilte seg fra hverandre, og hvilke var sammenfallende? Dersom Mohammed levde i Norge, hvordan tror elevene han opplever å tilhøre en etnisk minoritet i et ukjent land? Hvordan tror de at Silje føler seg som en del av landets kulturelle majoritet?

Tips til læreren

Presenter aktiviteten som at gruppa i fellesskap skal dikte en historie. Det kan være vanskelig for observatørene å få med seg alt, men tips dem om å notere stikkord i stedet for hele setninger.

Personenes navn og kjønn i aktiviteten leder deg til temaet du ønsker å bringe opp i klassen. Dersom du vil se på hva slags forestillinger elevene har om pakistanske jenter, sigøynergutter eller hvordan det er å være lesbisk tenåringsjente med etnisk minoritetsbakgrunn, gir aktiviteten mulighet til det. Ønsker du å vekke elevenes refleksjon om hva det vil si å være funksjonshemmet gutt, og hva slags mannlige selvbilde en da kan få? Du setter mye av premissene for fortellingens retning i den første setningen.

Aktiviteten er hentet fra Europarådets publikasjon "Education Pack: All different, all equal" (1995), og er oversatt og gjengitt med tillatelse fra Europarådet.

Gruppearbeid
15 minutter

5

Vi skulle bare kose – overgrep

Historien nedenfor er sakset fra Barneombudets servicetelefon for barn og unge, "Klar melding", 22 24 26 30, der de som ønsker å fortelle om vonde opplevelser de har hatt, kan ringe inn.

"Forrige helg kom en gutt som jeg likte, bort til meg. Han er 18 år og kjempesøt. Han spurte om jeg ville være med på kino, og selvfølgelig sa jeg ja. Etter kinoen spurte han om jeg ville bli med ham hjem – og vi drog hjem til ham. Vi kysset hverandre litt og gikk inn på rommet hans. Det var ingen hjemme. Han la meg ned på sengen og sa vi bare skulle kose. Jeg trodde på ham, men etter hvert begynte han å klå på og beføle meg. Jeg likte det ikke og dyttet ham bort. Da ble han skikkelig sinna, tok hardt i meg og sa jeg skulle ligge stille. Han kysset meg hardt på halsen. Jeg prøvde å få ham bort, men han holdt meg hardt. Jeg ba ham slutte, men han ville ikke høre. Han fortsatte ..."

Kilde: Domstolenes holdninger i voldtekts- og sedelighetssaker: En undersøkelse av 248 rettsavgjørelser fra 1995 til 2000. Utgitt av Likestillingssenteret og Barneombudet. Referansen i publikasjonen har sakset historien som gjengitt her. Dermed kjenner en ikke hvordan historien forløper videre.

Diskusjon

- Hvordan kan en person som er i en slik situasjon, og som opplever den som feil eller vond, si ifra om det? Gi eksempler på hvordan jenta eller gutten bør eller ikke bør oppføre seg for at den andre skal forstå hva hun eller han føler og tenker.
- Hva kan gutten i historien gjøre annerledes for at han skal være sikker på at jenta er interessert i det samme som ham?
- Er det noen grunner til at “bare kosing” kan utvikle seg til noe som blir ekkelt for en og fint for en annen? Hvordan kan en vite at den andre forstår hva en selv opplever i situasjonen? Hvordan kan en få den andre til å forstå en selv?

6

Bare for moro skyld? – seksualisert trakassering/utdanningsvalg

Første historie

Mari og Fatima er elever i VK1 elektrofag. De er de eneste jentene i klassen, som har nesten 30 elever. De har opplevd både motgang og medgang, fleip og alvor, i det halvannet året de har gått der. Stort sett har det vært morsomt å være jente i den guttedominerte klassen. En dag henger det to pornobilder av en lyshåret og en mørkhåret jente i kantina med deres navn påskrevet.

Diskusjon

- Hvordan tror dere det oppleves å utsettes for denne formen for seksualisert trakassering?
- Hvem tror dere har hengt opp bildene?
- Er det mest ment som en spøk, eller ligger det noe mer bakom? Hvis det er en spøk, er det sikkert at alle synes det er like moro?
- Hva kan Mari og Fatima gjøre?

Andre historie

Tore og Roar er snart ferdige med tre år på den videregående skolen. De har tatt helse- og sosialfaglinja, ei linje med få gutter. Stort sett har de hatt det morsomt, og de gleder seg til videre studier. Tore har lyst til å studere sykepleie. Roar er usikker på hva han vil gjøre videre, men først skal han bo et år i utlandet for å bli bedre i engelsk. Han er dessuten lei av at folk ofte graver og spør om hvorfor han tar helse- og sosialutdanning. De lurar på hvorfor han valgte det, siden han er gutt. Derfor vurderer han å finne på noe annet, noe som er “mer vanlig” for gutter.

Del klassen inn i fire grupper.

- Gruppe 1 og gruppe 2 skal foreslå hva Fatima og Mari kan gjøre når de oppdager bildene, for at det ikke skal skje igjen.
- Gruppe 3 og gruppe 4 skal diskutere hvordan situasjonen ville ha vært dersom det var to jenter som hadde opplevd det samme som Roar. Hva tror dere Roar legger i uttrykket “mer vanlig”, og hvorfor er dette en årsak til at han vurderer å skifte fag?

Gruppearbeid
30 minutter

Norsk filminstitutt (NFI) har laget mange filmstudieark som blant annet fokuserer på likestilling og kjønn, tilpasset undervisning for alle alderstrinn. Bortimot alle filmene som det er hentet sekvenser fra i denne håndboka, har NFI utarbeidet utfyllende spørsmål til i filmstudiearkene sine. Du kan laste dem ned gratis fra nettsidene deres: www.nfi.no/barnunge/filmstudieark.

Du kan også kontakte NFIs skolefilmvalg på telefon 22 47 45 00 eller e-post sfu@nfi.no.

Filmen *Break the Chain* kan bestilles gratis fra Foreningen for barn i voldsramte familier, Danmark. Materialet inkluderer også en cd-plate med to ungdommer som forteller om hvordan det er å leve med vold i familien. Mer informasjon: www.familievold.dk. Kontaktperson er Lenie Persson. E-post: lenie-persson@mail.dk eller faks +45 3860 2413.

Filmbeskrivelsene nedenfor er gjengitt med tillatelse fra Norsk filminstitutt.

7

Filmbeskrivelser

Aldri mer 13! (Regi: Siri Eide. Produksjonsår 1996)

Best egnet for mellomtrinnet og ungdomstrinnet

13 år gamle Rikke kommer en dag på skolen og oppdager at det sitter en fremmed jente på plassen hennes. Den nye jenta, Bea, er tildelt hennes pult uten at noen har spurt Rikke. For Rikke føles det som hun har tapt ansikt overfor resten av klassen, og hun misliker Bea fra første stund. De to jentene utvikler et nesten hatsk konkurranseforhold, som etter diverse utfordringer ender med at de nesten tenner på skolen. Den skremmende og spennende opplevelsen binder de to jentene sammen, og fiendskapet utvikler seg til et varmt og nært vennskap.

Alt om min far (Regi: Even Benestad. Produksjonsår 2001)

Best egnet for ungdomstrinnet og videregående opplæring

I dokumentarfilmen *Alt om min far* får vi vite svært mye om regissøren Even Benestads far og om resten av Evens familie. Filmen handler om en far som oppfatter seg som både kvinne og mann, og om hvordan det oppleves av familien hans. Even Benestad sier i filmen at han ikke kan se faren som kvinne. Gjør han det, blir faren borte for ham. Fedre er menn. Faren på sin side synes det er svært sårt at sønnen ikke også kan se ham som kvinne, og samtidig forstå at det ikke er noen motsetning mellom det å være kvinne, det å være mann og det å være far.

Besøktid (Regi: Marius Holst. Produksjonsår 1991)

Best egnet for ungdomstrinnet og videregående opplæring

"How do you feel" er et sitat fra sangen "Like a Rolling Stone" av Bob Dylan. Sangen høres blant annet i filmklippet "Kamerater" på vedlagte DVD-plate. Sekvensene som er inkludert i dette materialet, viser Kristian som er innlagt på sykehus fordi han har fått kreft. Han får besøk av kameraten Niklas og broren. Vi ser reaksjonen deres på sykdommen: usikkerhet og klossethet, men framfor alt varme og nærhet. Det er ingen dype samtaler om livet og døden, men ekte kjærlighet og omsorg. De er gutter, og de klarer å være nær hverandre. Kristian greier å hjelpe broren til å takle situasjonen som storebror til en kreftrammet bror. Broren og Niklas klarer å gi Kristian det han aller mest trenger: varme, forståelse og nærhet.

Break the Chain – om vold i familien (Regi: Per Fly. Produksjonsår 2002)

Best egnet for ungdomstrinnet og videregående opplæring

Filmen er en dansk produksjon i engelsk språkdrakt. Den forteller en kort historie om mor, far og sønn. Far blir sint og slår mor mens sønnen ser på. Sønnen blir redd og frustrert og søker ly hos kjæresten sin. En situasjon oppstår, og gutten blir sint mens han er sammen med kjæresten. Det ender nesten med at han slår henne, men lar det være. Filmen er produsert av Foreningen for barn i voldsramte familier, Danmark. Musikk/tekst: Da-Jab Feat. K-Lyle.

Fucking Åmål (Regi: Lukas Moodysson. Produksjonsår 1998)

Best egnet for ungdomstrinnet og videregående opplæring

Fucking Åmål handler om noen ungdommer på et lite tettsted i Sverige, Åmål. Elin, som bor sammen med moren og storesøsteren Jessica, har allerede vært sammen med en rekke gutter. Egentlig synes hun at livet i Åmål er forferdelig kjedelig, selv om hun er populær i venneflokken og Johan er svært forelsket i henne. Jessica holder sammen med Markus, en gutt hun synes mye om. Midt blant disse ungdommene, som lever og oppfører seg som ungdommer flest, finner vi den stillferdige Agnes, som er forholdsvis nyinnflyttet til bygda. Men det er kanskje ikke derfor hun føler seg som verdens mest ensomme jente. Agnes er nemlig forelsket i Elin.

Kroppen min (Regi: Margreth Olin. Produksjonsår 2002)

Best egnet for ungdomstrinnet og videregående opplæring

I dokumentarfilmen *Kroppen min* forteller Margreth Olin om sin egen kropp og dens historie. Helt fra hun var liten, har hun følt at kroppen hennes ikke stemte med andres forventninger til hvordan den *burde* se ut. Ved å vise oss bilder av kroppen sin og utlevere seg selv svært åpent, får vi ta del i hennes forhold til egen kropp. Hun sier at det er jenter, andre kvinner, som har hatt en negativ påvirkning på selvbildet hennes. Derfor takker hun Gud for at det finnes to kjønn, og forteller flere historier om kamerater og kjærester som har satt pris på henne for den hun er.

Markus og Diana (Regi: Svein Scharffenberg. Produksjonsår 1996)

Best egnet for mellomtrinnet og ungdomstrinnet

Markus takler sin redsel for omgivelsene ved i størst mulig grad ikke å være Markus. Per brev tigger han autografer fra berømtheter ved å utgi seg for å være en helt annen. Han trollbinder læreren og klassen når han skrøner om en dramatisk tur på isbreen sammen med faren, Mons. Markus møter verden ved å føle den. Det skaper problemer. Men han har en alliert, Sigmund, som møter verden med kunnskap. Sigmund vet, og er en svært viktig "navigator" for den følsomme Markus i en forvirrende verden.

Mongoland (Regi: Arild Østin Ommundsen. Produksjonsår 2000)

Best egnet for ungdomstrinnet og videregående opplæring

Mongoland handler om en vennegjeng som kommer hjem til Stavanger på juleferie. Filmen handler om vennskap, kjærlighet, håp og mot til å satse når det gjelder. Sekvensene vi får se, handler om Pia, Silje og Vegar. Sistnevnte er frustrert over en innbilt fysisk skavank. Silje har vært kjæreste med Vegar i noen måneder. Pia og Silje er venninner, og sammen forsøker de å få Vegar til å fortelle hva som plager ham. Filmen tar ellers for seg Pias møte med hjembyen etter en utenlandsreise og personene hun treffer, Kristoffer, kjæresten hun hadde før hun dro, og en stor vennefest der mangt kan skje.

Schpaaa (Regi: Erik Poppe. Produksjonsår 1998)

Best egnet for ungdomstrinnet og videregående opplæring

Jonas, 13 år, bor sammen med moren på Tøyen, Oslos østkant, og tilbringer mye tid gatelangs i sentrum sammen med kameratene. Bestevennen Emir, eller "Mir", er 15 år og kommer fra det tidligere krigsherjede Jugoslavia, noe som preger familien hans. Faren er en ustabil og voldelig type, som ofte slo Emir da han var liten. Det har gitt Emir en mindre hjerneskade, han er aggressiv og lever hele tida på grensen av eksplosive og voldelige utbrudd. Jack, 14 år, kommer opprinnelig fra Pakistan og er gjengens leder. De to andre vennene er Ali, 13, og Lille-Jan, 11 – begge med vanskelig familiebakgrunn der alkohol, heroin og kriminalitet hører med. En dag får gjengen et oppdrag av en jugoslavisk bande, og vi følger guttene gjennom seks døgn fylt av dramatiske hendelser. Jonas er den eneste som er skeptisk til den tiltakende voldsbruken, og forsøker å bremse vennene. Felles for dem alle er at samholdet i gjengen betyr langt mer enn familierelasjonene, og det velfungerende samfunnet med skoleliv og positive fritidsaktiviteter tilhører en annen verden. *Schpaaa* er slang og betyr 'kult', men hovedpersonenes liv er kanskje ikke spesielt kule.

Skolefesten (Regi: Screenquest ved produsent Ivan Gasparini og manusforfatter Morten Ingebretsen. Produksjonsår 2002)

Best egnet på ungdomstrinnet og i videregående opplæring

Filmen viser en ungdomsfest med ungdommer i alderen 13–15 år. På dansegulvet ser vi en gutt og ei jente som danser. I den andre enden av lokalet sitter en gutt alene. Han kikker på dem, og når de går og setter seg, tar han mot til seg og går bort til dem. Han byr opp gutten til dans. Vi får ikke vite hvordan det går, men vi får vite at det er et sted du kan ta kontakt hvis du ønsker å snakke med noen om homofili: Homofiles Ungdomstelefon, 810 00 277. Filmen er laget på oppdrag av Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring (LLH) og er en informasjonsfilm om homofile og lesbiske. LLH kan kontaktes per e-post post@llh.no eller på telefon 23 32 73 73.

Litteratur

Bredesen, Ole. 2003. *Problematisk gutter og fraværende menn: Fagblikk og perspektiver på kjønn i skolen*. Intervjuer, forskning og utforskende perspektiver på gutter og mannlige lærere i skolen i dag. Utgitt av Utdannings- og forskningsdepartementet. Trykksaken kan bestilles gratis fra departementenes publikasjonsservice, faks 22 24 27 86, www.publikasjoner.dep.no. Publikasjonsidentitet: F-4145 (oppgis ved bestilling).

Europarådet. 2002. *COMPASS: A Manual on Human Rights Education with Young people*. ISBN 92-871-4880-5. Fullversjon tilgjengelig på <http://eycb.coe.int/compass>

Europarådet. 1995. *Education Pack: Ideas, resources, methods and activities for informal intercultural education with young people and adults*. Fullversjon tilgjengelig på www.coe.int/T/E/human_rights/Ecri/3-Educational_resources/Education_Pack/Education_Pack_pdf.pdf

Hegna, Kristinn. 2001. «Høyere forekomst av selvmord blant homofile ungdommer?» Tidsskrift for Den norske lægeforening 2001; 121: 1100-2.

Hegna, Kristinn, Hans W. Kristiansen og Bera Ulstein Moseng. 1999. *Levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn*. NOVA-rapport 1/1999. Oslo. ISBN 82-7894-068-1.

Helweg-Larsen, Karin, Susan Andersen, Ulrikke Bryde Nielsen og Mette Madsen. 2003. *Ung & Køn: Kønsperspektivet i unges trivsel og sunnadsadfærd i starten af det 21. århundrede*. Statens Institut for Folkesundhed, København.

Isdal, Per. 2000. *Meningen med volden*. Oslo: Kommuneforlaget.

Kapoor, Nita (red). 2003. *Retten til et liv uten vold: Menns vold mot kvinner i nære relasjoner*. Norges offentlige utredninger, NOU 2003:31. ISBN 82-583-0746-0.

Likestillingssenteret og Barneombudet. 2000. *Domstolenes holdninger i voldtekts- og sedelighetssaker; En undersøkelse av 248 rettsavgjørelser fra 1995 til 2002*. ISBN 82-7987-005-9.

Læringscenteret. 2001. *Samliv og seksualitet: Ressursbok for lærere*. Trykksaken kan bestilles gratis fra departementenes publikasjonsservice, faks 22 24 27 86, www.publikasjoner.dep.no. Publikasjonsnummer: F-4113 (oppgis ved bestilling). Kapittel 10, "Kroppen – biologisk gjeven eller kulturelt skapt?", er særlig relevant. Fullversjon er tilgjengelig på <http://skolenettet.ls.no/samliv/ressursbok>

Mossige, Svein. 2001. *Ungdoms holdninger til seksuelle krenkelser og overgrep: Ungdommers oppfatninger av barn som legitime mål for seksuelle handlinger*. Norsk institutt for forskning av oppvekst velferd og aldring. NOVA-rapport 16/2001. ISBN 82-7894-125-4.

Olweus, Dan. 1992. *Mobbing i skolen : Hva vi vet og hva vi kan gjøre?* Universitetsforlaget. ISBN 82-00-4010-8

Rotvatn, Even A. 1998. *Menn, trening og forstyrret spiseatferd: en empirisk undersøkelse blant 1200 menn under avtjening av førstegangstjenesten i Norge 1997*. Hovedoppgave i idrett. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.

Salisbury, Jonathan og David Jackson. *Challenging macho values: practical ways of working with adolescent boys*. Falmer Press. London 1996.

ISBN 0-7507-0483-7.

Skårderud, Finn og Per Johan Isdahl (red.). 1998. *Kroppstanker: Kropp, kjønn, idéhistorie*. Universitetsforlaget. ISBN 82-00-42557-6.

Steinsvåg, Berge-Andreas, Ingvill Størksen og Bjørg Sandkjær. 2002. *Homofile og selvmordsforebygging: Strategier og tiltak*. Utgitt av Kontekst Kommunikasjon. Tilgjengelig i fulltekstversjon på www.kontekst.no/publikasjoner.

Sundby, Johanne (red). 1999. *Kvinnens helse i Norge: utredning fra et utvalg oppnevnt av Regjeringen 19. september 1997*. Norges offentlige utredninger; NOU 1999:13. ISBN 82-583-0483-6.

Svaleryd, Kajsa. 2003. *Genuspedagogik: en tanke- och handlingsbok för arbete med barn och unga*. Liber. ISBN 91-47-05148-5. Boka kan bestilles fra www.liber.se Boka utgis på norsk i 2004 av Gyldendal Forlag. Norsk tittel er *Likeverd: En tanke- og handlingsbok for likestillingsarbeid med barn og unge*.

Sørensen, Anette Dina: "Porn Chic" – køn og mainstreaming af pornografi i massekulturen", Perspektiver på ungdom og krop, Hølge-Hazelton, Bibi (red). Center for Ungdomsforskning. Roskilde 2003. ISBN 87-7867-220-1.

Sørensen, Niels Ulrik (red). 2000. *Pikstormerne*. Informations Forlag. ISBN 87-7514-050-0.

Ung i Norge 2002. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, NOVA. 2002. www.nova.no/fou/unginorge2002.htm

Womens' Aid. *Teenage Tolerance: the hidden lives of young Irish people. A study of young peoples' experiences to violence and abuse*. 2002. www.womensaid.ie

Andre tips om ungdom, kjønn og likestilling

Baksi, Kurdo. 2001. *Inte utan kärlek: muslimska ungdomar om kärlek, tro och samlevnad*. Svartvitts förlag. ISBN 91-973746-5-2.

Bredesen, Ole. 2004. *Nye gutter og jenter – en ny pedagogikk?* Cappelen Akademisk Forlag.

Det er utviklet en netutstilling for lærere og elever om Kvinnekampens historie i Norge. Se www.kampdager.no.

Utdannings- og forskningsdepartementet. 2001. *Kjekk og pen: veiledning i arbeid med likestilling for grunnskole, videregående opplæring, voksenopplæring*. Trykksaken kan bestilles gratis fra departementenes publikasjonsservice, faks 22 24 27 86, www.publikasjoner.dep.no Publikasjonsidentitet: F-4108 (oppgis ved bestilling).

Utdannings- og forskningsdepartementet. 2004. *Kjønnsrettferdighet – hvem bestemmer?* Elevhefte om makt og kjønn. Likestilt 1/2004. Ungdomsvennlig versjon av Makt- og demokratiutredningens hovedfunn og tema. Se også www.kjønnsrettferdighet.no.

Likestillingssenterets nettsider tilbyr en oversikt over skjønnlitteratur for barn og unge, samt faglitteratur, som omhandler temaene denne håndboka berører. Dersom du ønsker å fordype deg videre i tematikken, finner du mange tips der. Se www.likestilling.no

Undervisningsvideo om fem hersketeknikker i et kjønnsperspektiv. Video og teksthefte utviklet i 2000 av Berit Ås og Høgskulen i Volda. Materiellet kan kjøpes ved å kontakte Oslo AOF, Pb 8703 Youngstorget, 0028 OSLO.

Faks 23 06 12 72. E-post: ekspedisjon@aof.no Hjemmeside: www.aof.no

Læringscenterets nettsider <http://skolenettet.ls.no> tilbyr en rekke nyttige tekster om unge, kjønn og likestilling.

Krisesentersekretariatet tilbyr et undervisningshefte om vold mot jenter på sine nettsider: www.krisesenter.com/materiell/materiell.html

Fimrettigheter

Klipp fra filmen "Markus og Diana" gjengis med tillatelse fra Sandrew Metronome Norge.

Klipp fra filmen "Fucking Åmål" gjengis med tillatelse fra Memfis Film & TV AB, Sverige.

Klipp fra filmen "Besøktid" gjengis med tillatelse fra 4 ½ v/Marius Holst.

Klipp fra filmen "Aldri mer 13!" gjengis med tillatelse fra SF Norge.

Klipp fra filmen "Alt om min far" gjengis med tillatelse fra Exposed Film Productions AS.

Klipp fra filmen "Kroppen min" gjengis med tillatelse fra Speranza Film as.

Filmen "Skolefesten" gjengis i sin helhet med tillatelse fra Landsrådet for lesbisk og homofil frigjøring (LLH).

Klipp fra filmen "Mongoland" gjengis med tillatelse fra Muz AS.

Filmen "Break the Chain" gjengis i sin helhet med tillatelse fra Foreningen for børn i voldsramte familier v/Lenie Persson, Danmark.

Klipp fra filmen "Schpaaa" gjengis med tillatelse fra Mirakelfilm.